Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 1 СЕНТЯБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 92 (7906). ★ Мах 3 кеп.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета соцам

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АВТОНОМНИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН СУВЕРЕНИТЕТАХ ЙОЛЧА ДЕКЛАРАЦЕ ПРОЕКТАХ

Массазарча комиссеша хьачуеннача Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика паччахьалкхен суверенитетах йолча Деклараце проектага а хьежа, республика керда Конституци оттадара из керттера хилар теркал а даь, къарастаергья республика политическии экономическии статусаш, Нохч-ГІалгІайчен дерригача халкъа паччахьалкхен вахара лоархIамегIа дола дешаци хьаштаци хьоадергда, Нохч-ГІалгІай АССР Конституце 97 статья кулге а лувцаш, Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совето СОЦАМ БУ:

1. Бахача наха хетар дизза теркалдара дерригача халкъага ювцийта Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика паччахьалкхен суверенитетах йолча Декларацe проект араяккха.

2. Республика берригача гражданашка, къахьегама коллективашка Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика паччахьалкхен суверенитетах йолча Декларацe проект ювцача дакъа лаца, шоай предложенеши замечанеши хьачуяла тІахьехаш кхайка.

Массови информаце средстваша республика суверенитетаца ювзаенна еррига проблемаш ювцилга шерра дІадовзийта.

3. Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума тІадулалда Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика паччахьалкхен суверенитетах йолча Декларацe проект ювцара итогаш вIашагIтохилга а хьачуенна предложенеш, замечанеш теркал а еш, из проект Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета сесси хьожаргйолаш хьачуйулга а.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета председатель Д. Г. ЗАВГАЕВ.

г. Грозный,
1990 ш. 17 август.

Проект

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АВТОНОМНИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН СУВЕРЕНИТЕТАХ ЙОЛА

ДЕКЛАРАЦИ

— Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика халкъа лоIам кхайкабеш,

— Нохч-ГІалгІай АССР кхел бахьан бола исторически бехктокхам кхета а беш,

— Нохч-ГІалгІайчен халкъаш дизза политически, экономически, социальни, духовни дегІаахара йоакхо а еш,

— дерригача халкъий суверении бокъонаш лоархIаш хилара тешал а деш,

Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совето

торжественно дІакхайкаю Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика паччахьалкхен суверенитет цун ерригача территоре тІа, РСФСР-ан СССР-ан юкъе а йолаш, демократически паччахьалкхе хьае лаьрхІалга дІа а хойт,

1. Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика суверении паччахьалкхе я, НГІАССР суверенитет дукхача бІаьшерий истори, культура, хьахинна традицеш йолча Нохч-ГІалгІайчен паччахьалкхале йолаш хилара доагІаш дола а хиланза даргдоаца а хьал да.

2. Нохч-ГІалгІай АССР-е паччахьалкхен Іаьдала суверенитет лелаер а из хьаьннар а, юкъарчал доацпаши НГІАССР Конституце кІийлен тІа викалий органашка гІоллен паччахьалкхен Іаьдал дІахьош дар цун дукхача къамех латта халкъ да.

3. Цхьаккха политически парти, общественни организаци, группировка е къаьстта саг отта йиш яц Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика халкъа цІерагІа.

Нохч-ГІалгІайчен халкъа цІерагІа отта алхха Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета мара бокъо яц.

4. Нохч-ГІалгІай АССР паччахьалкхен суверенитет дІакхайкаю донкхийча де лерхІарий духьа — маьоагІара ваха, кортамукъа дегІаaxa, наьна меттах пайда эца йиш йола а дІаякхха йиш йоаца а хІара сага бокъо ІaІалашъяр духьа.

5. Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика суверенитета политически, экономически правовни гарантеш Іалашъяра оттаду:

Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республикас ший лоІаме ССР Союзаген РСФСР-ген дІаденнарашкара дІанийккхача паччахьалкхени общественни вахара дешаш къоастадеча дизза Іаьдал;

Нохч-ГІалгІайчен къаман рузкъана доал дара, пайда эцара, шийна тоэр дара хадкъа йола къаьстта бокъо;

союзнии федеративнии договорий кІийлен тІа Нохч-ГІалгІай АССР-а ССР Союзаген РСФСР-ген дІаенна полномочеш кхоачашъеча республика дакъа лаца йола бокъо;

Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республикана, СССР-а, РСФСР-а юкъе барт ца кхеташ дар цу федерацештен цар субъект йолча Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республиканен юкъерча договораша оттаеча порядкагІа къоастаду;

Нохч-ГІалгІай АССР экологена ССР Союзен РСФСР-ен органаша а предприятеша а даь зе меттаоттадайтара бокъо;

Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика суверенна бокъонашта духьаларча РСФСР-ен ССР Союзен законодательни актий гІулакхаш ший территоре тІа совцаде республика йола бокъо;

РСФСР-ен СССР-ен арахьарча политика керттерча лостамоашка хьежна арахьарча политика болх къоастабара йола бокъо.

Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика арахьарча политикая арахьарча экономикан болх алхха Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета прерогатива я.

6. Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика территори хувца йиш яц халкъа референдумага гІолла чакхбаьннача лоIамагІа мара.

7. Нохч-ГІалгІай АССР територе тІа бахача берригача гражданаштен гражданство йоацача нахан СССР Конституце тІа, РСФСР Конституце тІа, НГІАССР Конституце тІа дунен халкъашта юкъерча бокъон нормашца оттаяь бокъонаши кортамукъали лу.

8. Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республикас гаранти лу НГІАССР Конституце боарамашка гІулакхаш лeладеча берригача гражданашта, политически партешта, общественни организатешта, дукха нах юкъе болча боламашта, дина организацешта паччахьалкхени общественнии гІулакхашта доал деча юкъе дакъа лоацаш хила.

9. Правови паччахьалкхе хиларах тарра Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика гІулакха эгара лоархIаме принцип я законодательни, исполнительни, судебни Іаьдалаш декъилга.

10. Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республикас дІакхайкаду ше дунен халкъашта юкъерча бокъон массийе могаль принципаш хьаллоацаш хилар, дерригача халкъашца машаре а барт болаш а яха, республикашта, къамашта, дунен халкъашта юкъе конфронтаци ца хилийтара мел эша гІулакхаш де ше кийча хилар, из деш, Нохч-ГІалгІайчен халкъий хьашташ хьал а лоаттадеш.

11. Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика суверенни паччахьалкхен ший атрибуташ я: гражданство, герб, гимн, столица.

12. Ер Деклараци Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика керда Конституци оттаяра, РСФСР-ан СССР-ан юкъеяхара долча хьалех паччахьалкхен договораш оттадара, республикански законодательство эргадаьккха тоадара йола кІийле я.

Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совето Казахски Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Советага ду

КХАЙКАРАЛ

Сийлахь - боккхача Даймехка тІема шерашка геноцида сталински политика йолча хана бІарчча къамаш доацар тІадихьа бехке дир, царца цхьана нохчийи гІалгІайи. Сталинен Берией лоIамагІа уж къамаш Юкъерча Азей Казахстанен Іодахийта хиннад. Сталинско-Бериевски ордина тІема шерашка оапий пропаганда яь яле а, Казахстана халкъа дикагІа бола викалаш юстара бовланзар репрессешъяьча наьха кхела. ТІема шерашка бохабаь халкъа боахам меттаоттабеш цхьана къахьегаш а бахаш а кхы а къастаргбоацаш гаргаэзар Казахстана дерригa халкъаш, царца нохчийи гІалгІайи къамаш а. Иштача доттагІала, вІаший дагаргдар кхетадаро, ца бохаш денала хиларо; бакъдар коттдаргхиларах тешаро новкъостал дир нохчаштен гІалгІаштен шоашта хьалхашка этта хиннача къизача халонашта сатоха. КПСС XX исторически съездо Сталина культличности цо лeладаьраци харцахьа лархIарагІа халкъашта реабилитаци е йиш хилийтар. 1957 шера юхаметтаоттайир Нохч-ГІалгІай Советски Социалистически республика. Цхьабакъда советски сага конституце бокъо йолаш хиларах цхьабола вайнах Казахстана лаьттан тІа баха а къахьега а бисаб.

Нах бахачара бохабаь Іобахийта шовзткъеи ялх шу даьннад. Дукхача нохчаштен гІалгІаштен Казахстан шоллагІа даьхе хиннай. Вай къамий кердача ноахалий итташ эзараш викалаш хьалкхийнаб, халача шерашка шоашца тух-сискал, дега йІовхал йийкъаращцара дайноаной а шоай а безам дагалатташ.

ХІаьта укх тІеххьарча хана вай халкъашта юкъерча доттагІала реальни кхерам тІаэттаб. Цхьаболча экстремистски безам болча наха Казахстане бахача нохчаштен гІалгІаштен духьала провокационни, бокъонах доаца гІулакхаш ду, уж арабаха йоах. ХІанзарчоа из цхьа моттиг мара яц. Оаха из Казахстана ССР чура гІулакх долга кхетаду.

Цу союзни республика цхьацца йолча областашка хинна довнаш а новоузенски событеш а дагаехача Казахстане бахача тхоай мехкахой гІайгІа ца йинча а, хІаьта цу событеех Нохч-ГІалгІайчене халахетар оттар тарлург хилар дага ца дехача а далац тхо.

Лакхехьа аьнначунца дувзаденна да Нохч-ГІалгІай АССР-а Лакхехьарча Советo динза даргдоацаш лерхІ СССР-а КонституцегІеи Казахски ССР конституцегІеи мадоггІара нохчийи гІалгІайи халкъий викалий граждански юридически бокъонаш дувцилга йоаццаш хургйолаш Іалашдеш дола гІулакхаш тІаэцар дехаш Казахски ССР-а Лакхехьарча Советага кхайкилга.

Нийсса лоархIаргдар ца боалаш Казахстан ютача гражданашта материальни моральнии компенсаце гІулакхаш делга.

Казахский, нохчий, гІалгІай халкъашта юкъерча гІулакхашка традиционни а хинна дІаэтта доттагІала вІаши дагара довзара, вошала бувзамаш лорадара чІоагІа йоакхо а еш, тхо теш цхьана низ тІабахийтача мах баь варгвоаца из вай ганз лорадургхиларах.

Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьара Совет

• 2 сентябре мехкдаьттан газовни промышленноста Ди

ДИКАЧА ТОЛАМАШЦА

12-ча пятилетка тІеххьарча шера ка йоалаш болх беш хьайоагІа бурув деттача балхий Октябрьски управлене Каракулин Вячеслав Романовича кулгалдеча бригада коллектив. Цхьаккха бутт дІабахийтабац план тІеххкхоачаш ца еш, хІаьта из толам боаккхаш заданех йоагІачул лакхъяьй къахьегама овсарле, кхояьй бурув тохарга дІайолхa материалаш.

Бурув деттача бригадашта юкъе яьржача социалистически яхье бархI бетта яьча итогегІа Каракулина бригадас хьалхара моттиг яьккхай, цу хана йола бурув тохара задани массехк ди хьалха кхоачаш а еш. Сентябрь бутт дІаболабалалехьа цун чотагІа массехк бІаьш метраш бурув техар. ПроектагІа 5200 метр кІоарга яккха еза скважина сиха кІоарглуш я, коммерчески сихал йоагІачул лакхагІа а йолаш.

Из деррига доллаше а бурувдеттарий ишта толам баккха ка яргъяцар механизацен автоматизацен средствех мабоаггІагІара пайда эца, технологически процессаш нийса дІаяхьа ховш уж хиинабецаре.

БархI бетта планагаI йоагІачул 8 процент лакхъяьй къахьегама овсарле, бурув тохарга дІайолхa химически реагенташ, утяжилитель, кхыйола материалаш, электрически энерги кхояр бахьан долаш 330 эзар сом мах бола паччахьалкхен рузкъа кходаьд.

Бригаде латтача яхье хьалхарча мугІаре ба бурув детта мастер Садыков Амир, сменни мастераш Перечерин Геннадий, Дементеев Анатолий, бурувдеттачун гІончий Арыков Виктор, Шевлаков Руслан, слесарь Хайнов Владимир.

Г. ЛУКЬЯНОВ.

ХІАРА ФЕРМАНА— ДОАКЪАРА ІАЛАШО

ДІАДАХА ІА ДАГА А ДОАЛЛАШ

— Іана юккъе шоай доаханна хьалхашкара хьаш доассаденна ха йицлац Наьсарерча «Назрановский» совхоза хьайбаш лeладераштa а, хІанз доакъара кхашка къахьегаш боахнараштa а. Из гуш да дІа-хьа мел вахача: моша доакъар Іалаш деча, аьла баьццаш хьокхача, ча вІашка тохача.

Цудухьа района боахамашта юкъе хьалхара моттиг я цунга. Йол Іалашъяра план цо тІеххкхоачашъяь дукха хая. 2590 тонн мара ца йоагІача, 2700 тонн аргІаш даь дІаоттаяь. Ишта тІеххкхоачаяье таро я укхаза ча Іалащдара план а. ХІаьта силос-м ювца а езац. Цун конвейер а хургйолаш я ишта беркате.

Фуд «Назрановций» цу гІулакха селла ка йоалийтар? Дукхача арендатораша, хьалха мо дІа а ца теттaш, кхыча культурашта нийсса хеташ, кхею доакъара баьцаш а. ХІаьта, лакха хьувкъамаш а кхеду.

Масала, хІара шера кІеанга доакъар чудахьар совхозо «ГІув яьккха берче» яхача баьцовгІай моттигашкара. Укх шера бІаьстан юххье Бузуртанов Саварбика кулгалдеча арендни звенос шийна дІатІаийцар уж. ЧІоагІа къахьийгар арендатораша бІаь шера удобренеш фий ца хайнача цу лаьтташтa хьоанал луш, макхашца уж цамцадоахаш.

Шийна даьча Іуналга хьажжа да хІанз цигара хьадоалаш латта беркат. ЦІаккха а яьннаяц цигара укх шера миссел дукха а дика а йол. Еррига 125 гектар хулаш участок я из. Цу тІара яьннай 335 тонн хиллала йол. Из я хьалха цигара чуэцаш хиннaчул 1,5—2-эза дукхагІа.

Тхо цига хиннача укх денюшка юхе йисача массехк гектар тІара йол хьокхаш а йокъаеннар фермашка дІаудаеш а бар арендатораш-механизатораш М. Гулиев, Р. Озиев, И. Измайлов, У. Евлоев. Хьалха сона цІаккха а байнабацар уж ишта хьинаре. «чаме» къахьегаш, Ишта хул ахархой. шоаш бокъонца бола лаьттан дай болга дІахайча.

Ишта дар ча вІашка тохача бІаргадайна сурт а. Из болх беш бар совхоза керттерча инженера Бархаоев Іалихана ший инициативах вІашагI а елла укх тІеххьарча 10 шера кулгалдеча «Летучи» отрядапара механизатораш Дж. Дудургов, М. Лолохоев, К. Цунтольгов, Т. Ажигов, кхыбараш. «Метеораш» мо лелар цар тракторни мажараш фермашка ча дІаудадеш. Шоашта хьахоададаьча 200 гектар хулача участка тІа из дІа а дихьа, кхычахьа бахар уж.

Лоацца аьлча, цу совхозера доакъара гІулакх тешамеча даьшка кхьчад.

М. КАРАЕВ.

Наьха хьашташ теркалдеш

КПСС обкома бюрос ший аргІанарча заседане дийцад хьувкъам чуэцача политически Іалашо яра тІехьа партийни комитетий болх чІоагІбара. Цхьацца йолча партийни комитетий организаторскийи политическийи болх толаме хьувкъам чуэцараи доакъар кийчдараи тІабертзабаь болга белгалдаьккхар. Доакъар хьокхаш йолча отрядашта, комплексашта, арендни коллективашта кулгалдеш лакха опыт йолча ахархошта юкъе дукха коммунисташ ба. Къахьегамцара моральнии материальнии безам совбаккхара тІехьа де дезараш ду, къахьегамен салаІараи хьалаш тоаду, дикагІа кийчбу хьувкъам чуэцарчара кхача.

Из ишта дале а, хьувкъам чуэцача цІенхаштта халонаши кхоачамбоацараши долаш, гІулакх бехктокхаме доацаш лeладеш моттигаш я.

Август юкъе кхаьчача хана юкъарча майдах 22 процент долчун тІара мара баьцадаараш хьагулдаьдац, планови заданех йоагІачул йол 57 процент, силос — 23 процент мара Іалашъяьяц. Транспорт, запасной оатхалаш кхоачам болаш ца хиларах, техниках во пайда эцарах, хьувкъам чуэцача болх лаьгІбаларах дукха продукци йов.

Сомаца, баьцадааращца, бахчевой культуращца г. Грозне баха нах массаза а Іалаш ца беш моттигаш нийсъяннай.

г. Грозерча промышленни предприятеша эсала новкъостал ду хьувкъам чуэцача.

КПСС обкома бюрос парте горкомашта райкомашта тІадиллад коммунисташ, городашкареи юрташкареи къахьегама коллективаш, нах сом, баьцадaараш, коартол, комсаш, шекардоаккха свекла, ишта кхыйола юртбоахама продукци чуэцача реальни новкъостал де оарцагІбаха а торговле болх тоабе а.

Нохч-ГІалгІай АССР Министрий Совете, республика министерствашкеи ведомствашкен болх беш болча коммунисташта тІадиллад моттигашкарча дехарашка хан - ханнача хьажа, хьувкъам чуэцара компане дешай хьакъехьара решени тІаэца.

ТІанийцача Соцама тІа къаьстта теркам тІабохийт хьувкъам чуэцача наха йоккха овсарле а йолаш къахьегараи мадоаггІара салаІараи эша доагІаш дола хьал хилийта деза аьнна.

Нохч - ГІалгІай АССР паччахьалкхен телевиденеи радиовещанеи комитета, газетий редакцеша массаза а дувца деза хьувкъам чуэцара балхах, дикагІйола опыт вІашагІтоха а еза.

КПСС обкома бюрос чІоагІъяьй партийни штаташ, уж лелаерга дІадодар 50 процент кІезигдеш йола партийний комитетий керда структура.

КПСС обкома бюрос дийцар ишта кхыдола дешаш а.

ХЬУВКЪАМ-90

МИШТА ХУРГЬЯ КУРА ХЬАЖКІАШ?

Цу тайпара уйлаш дагаръялац сона се кхай тІа водаш а саррахьа кІаьдвенна чувоагІаш а. Цкъаза гІанахьа а бІаргагу сона уж тайптайпарча оагІора: цкъаза дог эшадеш цкъаза дог гІоздоаккхаш.

ХІана йоахк сона уж селла дага? Лоацца дувцаргда аз цу гІулакха истори. Ший бахьанаш долаш да из.

...БІаьсти гарга гІертаяр, бакъда тха совхоза складашка дІаювча хьажкІий фух цхьа фийг бацар. Форда тІа гІолла Америкера Одессе хьаена, дІаюв хьажкІаш я, аьнна яха «Камазаш» а дукха говра. ЧІоагІа сагота хьайзар со а кхыбола хьажкІаш лелараш а. Май а хьатІакхаьчар. Яцар хьажкІаш. Къахетар аьха, цІамцадаьккха царга хьежаш - сатувсаш уллача 200 гектар долча тхоай лаьттах.

Юххера а май бетта шоллагІа кІира доладелча цІакхаьчар Одессе хьажкІаш я яха машинаш. Хьалхара май хьатІакхоаччаш дІайийна яьнна хила езаш йола уж тхо дІае доладелар 9-ча мае...

Бакъда, тхоашкара доагІачоа тхо, цу лаьттан дай, мела хиланзар. Дагар даргдац уж кхо ди. Дийнахьа а бийсан а фараша телача сердалца цахаддаш дІайийра оаха уж. Цхьаккха селяйка сацийтанзар оаха, аргІагІа хувца а луш, (вить тхо). Кхаь дийнахьа чакхъэккхийтар оаха из болх (хьалха итт ди эшар цу гІулакха).

ХІанз дикка лакх а енна, кІуж а тесса, хІара гІадам тІа шишша-нхоккха хьажкІа а ягІаш, урагІйолхаш латт уж. Іунал а дика даьд оаха царна. Хьннар долаш а хІама дІахьеха ца дезаш а ба тха арендни звеноцара механизатораш Полонкоев Мувса, Олигов Ваха, Кодзоев Ваха. Аз Іомаваьча, соца болх баьча 25 сагах бола нах ба уж. Вожаш совхозе тайп-тайпара балхаш деш ба. Бакъда, тха звенояь къахьегама традицеш, эхь-эздел, бехктокхам бицлац царна. Шоаш миччахьа нийслой а. ХІанз соцарбараш а ба ишта.

Лакхехьа аз дийцачун уйла йича (хьажкІий кхай сурт а во дац, наха къа а дика хьег) тІаккха сенах воагхьогI Бахьаудин, аьнна хетадала мег сох газет дешарашта.

Из дош а дашха хьожаргва со. ХьалхагІа, масала, сона ховра айса дІадув сорт малагІа да а из мишта хьувкъаргда а. Сона цІаккха а бІарга ца ейнача хьажкІий фу да хІанз тха кхай тІа хьувкъаш доагІар. Уж хьажкІаш йолга мара царех хІама хац сона а е кхычарна а. Опытни станце вахавар со бІаьстий цар фийгаш а нийца. Ханзар специалисташта из фу сорт да а хІаьта тха лаьтташца из мишта товргда а. ХІама дацар уж хьаяхьача хана цар «автобиографи» тІайолаш дола каьхат хиннадаларе а.

Лоацца аьлча, цхьа ший тайпара эксперимент, я-кх оаха тхоай кхай тІа ер. Кхы а нийсагІа аьлча, хур хургда-кх укхох, аьлча санна баьккха гІа ба-кх оаха цу хьажкІашца баьккхар. Ховргда вайна. Гуйрено хьахьокхаргда «карта». Из во ца хиларга дог доах оаха. ХІана аьлча, къа кІезига хьийга кха дац из.

Б. КОДЗОЕВ,
Наьсарерча «40 лет Октября» яхача совхоза арендатор. Социалистически Къахьегама Турпал.

ПРЕЗИДЕНТА ХЬАДИЙХАР БАХЬАНАШ ДУВЦИЛГА

29 августе СССР Президента М. С. Горбачева СССР Министрий Совета Председатела хьалхарча заместителга В. В. Никитинга, СССР Министрий Совета Председатела хьалхарча заместителга Л. А. Воронинга, РСФСР Министрий Совета Председателга И. С. Силаевга, РСФСР Министрий Совета Председатела хьалхарча заместителга Г. В. Куликага, СССР торговле министра заместителга С. Е. Саруханоbга хьадувцийтар бахача наха тхьамка изделеш ца тоъаш эттача критически хьала бахьанаш.

Тхьамка рынке эттача кризисах цар йоалаяь выводаши бахьанаши нийса доацаш а теша ца доагІаш а лаьрхІар Президента. Хиннача къамаьлo хьахайтар кулгалдеча гІулакха тІара нах цу хьакъехьа бехктокхам ца хеташ а из теркал ца деш а хинна хилар. Миллионаш болча наьха хьакъехьара дешаш къоастадара доагІаш дола гІулакхаш даьдац.

Из дош дувцача дакъа лаьцар СССР Министрий Совета Председатела Н. И. Рыжкова.

СССР Президента решенех укх гаргарча хана хоам бергба.

(ТАСС).

САБАР ХЬАЬКЪАЛ ДА

1990 шера 27 июле «Социалистическая Осетия» яхача газета тIа араьнккхай «Хьаькъал амбицел тIех да» яха статья. Да а да хьаькъал сихваларал тIех. Бакъда статья авторашa дагалаьцар кхыдар да: бакъдолаш дар харцахьа а доахаш, нах тувлабе, уж шоашта ховчох шекбаха гIертилга.

Укх тIеххьарча хана Къулбаседа ХIирийчене из гIулакх деш да планагIа а къаьстта цхьан хIамана тIадерзадаь а. Из дара оарцагIъяьхай массови информаце средствaш, телевидени, «Социалистическая Осетия» яха газет, кхыдараш. Бакъда хьаькъал долча сага хаза а довза а деза моллагIа а дувцаш долча хIамах массе а оагIорахьара яхаш дар. ТIаккха мара цунна могаргдац цох нийсадар ала. Цудухьа цу статьях лаьца сайна хетар ала лаьрхIад аз.

Цу статья тIа язду: «Кхетамеча уйлана духьал а долаш, шин хьашташ бахьан чакхваллалца латта веза» яха тIахьехамаш ду, кхыча халкъа хьашташ теркал а ца деш. ХIаа, гIалгIай халкъа тIаэттача таьзета хIирий националисташа итташ шерашка кхоачашду шоай хьашташ чакхбаллалца. Царна новкъа хетац низагIа дIадаьхача наьха цIеношка шоаш бахаш хилар, наьха лаьттах бакхаш шоаш болга, наьха байнарий чурташ тIа когаш бетт, вIалла хIама новкъа а доацаш. Иштта латт уж дукхача хана денз.

Бакъда цкъа хадаргда адамашта юкъе хила ца доагIа уж гIулакхаш Нийсхо котъяргья. Из хиланза даргдац. «Политически, къаман, кхыдолча доккхалел толашагIа дац вай юкъарча цIагIа машаре сатеми хилча?» яхаш язду статья авторашa дIахо. Цар дIакхетадолда машарали сатемали езагIа сага Даьхе йолга. Духхьала цхьа юкъара цIа гIалгIашта кхоачамбеш дац, хIана аьлча; хIара халкъа шин цIа да, хIаьта гIалгIай беррига ча мехка бекъабенна бах, шоашкара дIадаьккхача шоай дай лаьтта цIа ца бохалуш. Эрсий — Росси я, гуржий ГуржегIе я, эрмалой — Армени я, хIаьта хIирий шинъ ХIирийче я.

Бахачара бохабаь нах кхычахьа, шоай къамаш дахача дIабахийтара наьха цIий Iодахийтар, кхоачарча нахах ваккхар, вай дегашка гоамал йоссаяр нийса дий-теш? — йоах статья авторашa. ХIирашкахьа тахан суверенитет тIаэцаш хилча, ХIирийчен кулгалхоша наьха лаьтта дIалацара, наьха боахамаш карадерзадара политика правови норма хиларах тарра, хIирий халкъа могаеш хилча, тIаккха из духьал дац?

Советски бIухой танкашта кIалъихар, пулеметий амбразурашта тIабийшар, самолеташ, таанкаш тIайийттар моастагIчун самолеташта, танкашта, байра Даьхе бахьан, хIаьта тхо иштала езача тхоай зIамигача Даьхенах даьха лел. Цудухьа тхо гIерт из тхоай Даьхе меттаоттае, из хувцаргйолаш тха хIама дац.

Диалог хила еза, йоах авторашa, каст-каста. Вай тIехьа да диалог хилийтара, бакъда диалог хила еза хIаране ший цIагIара, цхьатарра бокъонаш а йолаш. Цудухьа хьалхагIа тхога хьакхача деза тха цIеноаш, лаьтта, Даьхе, кашмаш.

«Сихвенна оалача доккхийча дешаша, деча халахетараша хьаькъал эшадича, эгоистически дезараша халкъа бокъонца дола хьашташ хIалакдича тIехьагIа доккхий зуламаш далар кхерам ба», йоах авторашa. ХIаа, сихлу кхыметтел эгIазадаха хьайбаш а. Бакъда вай сихдалар хьаькъал кIалхьош дац, халкъа хьашташта гIулакх деш да. ХIаьта из халкъ кIалдитац ХIирийчен националистически уйла йолча наьха эгоистически дезараша.

Вай халкъа тIаотта биса кхы кхерам бац. Берригa кхерам текха даьннад халкъ, чIоагI а деннад. Футтар даьд, бегдаьккхад, халахетараш лоаттадаьд, моцал Iайишай, дукха нах байнаб цун. Кхы тIакхача хIама дисадац.

Бакъда из дерригa а дицдеш да Даьхе йоацаш дисар. «Кхы дIахо йист а ца хулаш, зувш вагIа йиш яц гоамал низагIа хьал мишта хьею хьежаш» яхаш язду статья авторашa. Цхьа хIама де деза йоах цар, де а болалу. ХIирийчен территоре тIа хадданза гIалгIаех болча наха етташ, халахеташ деш, бег боахаш, балхара дIабоахаш дов даккха гIерташ хIамаш леладу цхьабараша. Из дерригa ду Къулбаседа ХIирийчен бокъонаш лораеча органашея кулгалхошен гIор а ца доаккхаш, могадеш.

1990 шера 30 июле Къулбаседа ХIирийчен телевидене гIолла «Иристон тахан» яхача программагIа къамаьл деш КъХIАССР чурча гIулакхий министра заместитела Медведицке хоам бир бахача нахагара 2400 доалаш дола герз хьадаьккхад, аьнна. ХIаьта хаттар отт, цар бе мишта кхаьчад из, малав царга из деннар, хIанад царга из, мел дисад кхы а хьадаккха дезаш? — аьнна.

«Боккха лоархIам болаш да вIаши гаргаболхаш, делерхIар кхетадеш, конструктивни диалог оттаеш цох моллагIча а цхьан оагIон эсалал ца лархIар», — яхаш язду статьян авторашa дIахо. Тхона эсалал хет, физически вIаьхий хилар духьа йолча духовни къелах, харцдолчунца лахне вала гIертарах, щийна болча аьттонна дагадоацар дувцарах, хургья, аьнна хета лакхале яккхар духьа иманах валарах, велха воагIача веларах. Вандализман оккупацен гIулакхех котало яьккхарг лархIар — из я оагIоний бокъонца йола эсалал.

Цу статья тIа аьннад: «Лоалахарча халкъах моастагIа хетаргдолаш хIама деш латт». Цкъа-дале, из хьахулаш да шерашка, итташ шерашка хадданза. Нохчийн гIалгIайн бахачара бохабаь дIабахийтачул тIехьагIа хьанга дIаеннай город Орджоникидзе, малаш баха ховшабаьб вай цIеношка, малашб вай цIадаьхкачул тIехьагIа а вай цIеношка бахараш, байнача наьха чуртех хьакхарч чуйоахае кхийш хьан даьд, са Даьхе согара дIа а яьккха, сох агрессор ва, яхар малав? Цу хаттараша яйт цхьабарашка из санна йола уйла.

«Кхетаде доагIа, нийсхо меттаоттаяра халкъа деш дар нийса лархIа дагIац шии халкъа цIерагIа къамашта юкъе моастагIал доллаш, халкъаш вIашагIхетарга а доацаш, къастагIа дугаш болчар деш дола гIулакхаш», яхаш язду статья авторашa. ХIаьта малав итташ шерашка из моастагIал лоаттадер, къамий барт бохабер — воашкара низагIа дIаяьккха воай Даьхе, вай даьха, воаш даь цIеноаш, воай лаьтта хьада, яха вай да е из дерригa шоашка долаш багIараш ба?

Статья авторашa йоах: «Укхаза республика кулгалхой къайлаза, хьулаяь йола национализм гуччахьарча а гIожагIча а формашка йоалаш латт. Из бакъда, дегIаенача демократеи гласностеи хьале цу формаша шоай юкъ гучаяьккхар».

ДIахо язду: «ТIехь-тIехьа чIоагIагIа а тIагIерта а хозаш да, цхьа шоаш къаьсттача низаша къамашта юкъерча гIулакхашка гIолла, нах вIашкакхохка гIерташ дувцар». Долаш да уж низаш. Нагахьа санна царна нах вIашкакхохка моге, тIаккха гIалгIай-м шоай Даьхе бахьан хург мабий, хIирий фу бахьан хургба? Цул совгIа вIашкайхохкабала безаш гIулакх мичад из. Машаре къоастаде мегаргдолаш мадий.

Авторашa йоах: «Лора па луш аьннача дешо минаш йохка тарлургда». Авторашa кхетадац вай сталинско-бериевски минашкара мукъа даьннача вай Даьхе йоахаь, минаш йохкаш йола механизм цIеньаь дIаяккха езилга ший овлангара.

Газета тIа дувц, мел дика хIама даьд гIалгIай халкъа, яхаш. Из хиннад вIалла дага а доацаш. ХIирий националисташта хетацар, гIалгIай университетий студенчески аудиторешка е кафедрашка, бокъонаш лораеча органий гIулакхаш тIа е управлене аппарате кхоачарг мабий аьнна — дикагIа хилча а, воккхагIволча болхочун гIулакх мара царга лургдац, аьнна хетар. Иштта дар а текхар. Къам хиларах тарра, халкъадар лорадара тIехьа къовсам а лоаттабир.

«Доллача хIамана бехке лоархI Къулбаседа ХIирийчен халкъ», — яхаш язду авторашa. Бехке лоархI, хIана аьлча, цун цхьаболча воча къонгаша шоай халкъа цIерагIа бокъо йоаца, харцахьара тIулакхаш дендаь.

«Вай халкъий кеIзига яц сийрда а баьде а моттигаш», — йоах цар. ГIалгIай халкъа дика хов хьанах Iотташ йоах.

Авторашa йоах, ше къаьстта кхычарел дикагIа да, аьнна хийттача халкъа, кънза а къахетам боацаш а бехкам бу исторе. Из цар яхац цхьа бахьан доацаш.

Бала тIаьттача халкъах къахеташ санна кадаш дувц авторашa. Цар из иштта бала халкъа тIаоттарах гIадбаха дувц е из къахетара керда форма я ховш дац. Хетаргахьа, халкъах къахеташ даьд цунна духьалара геноциден вандализман гIулакхаш, дIадаьккхад гIалгIай Даьхен дакъа, бехке ду гIалгIай халкъ, цо ший територи хьая яхарах националисмин экстремизмин тIалотае гIерт.

«МоллагIча халкъа а, хIаьта иштта гIалгIай халкъа а харцахьарча пропаганда гипноз ца кхетийталла хьаькъал а унахцIена уйла а хургья, аьнна хет тхона», — йоах авторашa. Хьаькъал а цIена уйла а йоллаше цкъа Сталина, Бере, Кулова, Мамулова гипноз йIаьххача хана кхийтта хиннад гIалгIай халкъ, хIанз уж санна бола гипнотизераш хьа ца хилийта оарцагIдовла деза дерригаш а.

«Бокъонашта духьал да бахача нахах цхьабараша леладаь гIулакхаш — бахьан бIарчча халкъ, цунца цхьаккха бехк боаца боккхий нах, кхалнах, бераш бехке делга», — яхаш язду авторашa. Нагахьа санна нохчийн гIалгIайн халкъех йола Бере пропаганда ювца уж гIерте, из харцхилар гучадаьккха дукха ха я. Нагахьа санна из хIирий халкъах болча наха доагIе, тIаккха духьал ала хIама дац.

Масала, 1982 шера 16 апреле «Красная звезда» яхача газета тIа яздора: «Ростов-на-Дону Первомайски районча правосуде Двореце хилар Къулбаседа Кавказа Цlеча Байракха орден лелаеча военни округа военни трибунала судебни заседани. Суда хьалхашка айттар С. Икаеви, Т. Дарчиеви. Даймехка Сийлахь-боккхача тIема шерашка Даьхе а ехна, моастагIащца цхьана наьха цIий Iоухийташ гIулакхаш даьд цар. Укхаза Ростов-на-Дону цар уж гIулакхаш даьд партийни советски болхлой, подпольщикаш, партизанаш гучабоахача, лувцача, боабеча, кодови цIи СД-Ц-6 йолча гестаповски зондеркомандана юкъе а болаш.

Икаеви Дарчиеви дакъа лоацаш хиннаб гестаповски набахта боахка нах боабеча, 1943 шера 5-чен 6-чен феврале набахтен коа вийнав 1150 советски граждании, царца кхалнах, боккхий нах, бераш а долаш.

1941 шера фашисташта каравахав Къулбаседа ХIирийчара Хациев Азамбулат. Цига иштта карабигараша царех кIалхарбовла уйла еча хана, из ший Даьхе а ехка, моастагIчоа гIулакх де эттав, «Къулбасeда Кавлаза легиона» юкъе а волаш, советски эскара духьал тIом баьб.

«Комсомольская правда» яхача газета 1984 шера 3 июне араьннача номер тIа С. Фоменкос яздаьд: 1942 шера 7 сентябре Моздока юххе ший подразделене човнаш хинна командири цун заместители а вийна, массехк бIухо шийна тIехьа а ваьккха, царца фашисташта каравахар Кубатиев Агубекир. Фашисташа дIалаьцача территоре тIа царца цхьана партизанашта духьал къовсам лоаттабеш хиннав.

Иштта да цу массехк саго даь доккха зулам. Бакъда цар из дарах бIарчча халкъ бехке а даь, дахачара дохадаьдац, е дохаде доагIаш а дац.

Статья авторашa язду хIирий халкъа къонгаш хIалакбаьб сталинизма режимо, яхаш. Иштта бола бакълув къонгаш хIанз а ба хIирий халкъа юкъе. Бакъда цар оаз хьахазийтац национализма ашараша.

ГIалгIай халкъаца Сталин мишта хиннав, яхаш язду статья авторашa. Укхаза белгалданкха доагIа, из къаьстта белгала хилар. Советски халкъо фашисташ Тийрка тIара лелхабаь Эльбана тIехьашка боахача хана Сталинен хIирий националисташен Казахстанен Средни Азен аренашка дахийтар гIалгIай халкъ, блокадин Ленинграда вахара никъ хьабийллача хана, гIалгIашта балара никъ хьабийлар.

«Денна дIадаьнна хинначох яздар доагIаш дий», — яхаш язду цар. хIаьта малагIа бакъдар дувца гIертартеш уж? Нах шоай боарзаш тIа, кашмашка бахийта шоай цIагIа чубахкийта, цар Даьхе дIаяла цу тугача наха фу дувцаргда?

«ГIалгIай боккхагIбараштa дагадагIаций...?» — йоах авторашa. Дина дагадоагIа долла хIама а: лаьттан хIара чIегилг, исторе хIара оагIув, — дагадоагIа цар тIехьенашта а.

Кулов вувцаш авторашa язду:»... моастагIчоа майоагаIра хIама тохара шийна дулур даьд цо...». ХIаа, да а даьд шийна могар а ца могар а. Цхьа бахьан доацаш дац цун сий. Республика кхыча районашта юхе дикагIча хьал тIа хиларах тхо шендац». Из даьдац гIалгIай халкъах къахеташ, даьд Пригородни районах ХIирийченах дIакъаста йиш йоаца дакъа де гIерташ. Из а дика довзаш да.

ГIалгIай бокъонаш хоадаяр дашха гIерт статья авторашa Пригородни районе аттача халача демографически процессашца. Царна хетаргахьа дагадагIац, из демографи хьа мишта хиннай.

«Массанена йола демографи» яхача книжка тIа «Къулбехьен ХIирийчене бахача наьха вахара хьал тоадалари демографически процессаши» яхаш корта а болаш Д. Г. Кабисов язду (из я издательство Цхенвали): «Вай автономни областерча меграце башхало я керттерча даькъе цо юрта баха нах чулаьца хилар. Дуккха нах дIаболхаш, областа юрташкара 22 эзар саг тIеравальар 1956 шера денз 1959 шера кхачалца йолча хана. ХIаьта из я нохчийн гIалгIайн шоаш баьхача цIабаьхка ха.

Къулбехьерча ХIирийчера баха баьхкараш баха ховшабир Пригородни районе. ХIаьта цига хьалха уж бахаш хиннача моттигерчул вахара дикагIа аьттув бар. Из бахьан долаш баха хьаихар нах.

Иштта хьайир демографи. Статья авторашa йовлаю Куртате, Тарске, Майске, Чермене гIалгIашта прописка яь хиларах йола сведенеш, кхыметтел 1982 шера из ма йойла, аьнна оттадаьчул тIехьагIа а. Иштта эттача хIаман зем боаккхаш лерттIа уйла еш волча саго теркал дергда Лигоре, Беслане, Даркохе, Зильге гIалгIашта прописка ца яр. ХIана гIерт уж Пригородни районa юрташка баха? Нагахьа санна чу ца бита иштала низ духьалбаьккха боллаше а, дукха гIалгIай цу юрташка баха хайша хилар кхоачамболаш деций, уж цу юрташка кхача гIерталга юхасоцаде йиш йоацаш хилар кхетадара. Дерригa ахчагеи сгредствашкеи хьежаш мара дац.

Статья авторашa язду: «КПСС Къулбаседа ХIирий обкомен «Социалистическая Осетия» яхача газета редакцеи ух шоашкара дIадаьккхар дерригa юхахьадоаккхаргда е нийсхон къовсаме довргда, яхаш хаьдда дувца письмош», яхаш. Са авторашка хаттa безам бар: Даьхенал дезагIа фуд? — аьнна.

Цар язду: «БIаь шу даьначул тIехьагIа бакъдар лаха хала да», яхаш. Бакъдар довзаш да. ГIалгIай халкъ даьхад эггара нийочагIча тайпара лаьтта дIадоаккхаш, физически, исторически, социальни мел долчох доаккхаш. ГIалгIайче меттаоттаеза, гIалгIай этнос хьагулъеза. Унзаре хIама дац итташ шераш дIадахар. Росси юхаметтаоттайир монголо-татарски низа Iоткъам латташ бIаьшераш даьннaчул тIехьагIа. Вай цIагIа машари сатеми хилара хIаравар ший цIагIа кхача веза, из вахаре хиланза даргдоацар да, тIаккха саго вас хинна дош аргдац. Из дика кхетадергда гIалгIай халкъо, из иштта кхетадергда хIирий халкъо а. Вай цIагIа машари сатеми хургбий, нагахьа санна хьалха ший хинна цIа хьада аьлча, тахан долаш долча законодательствос бокъо лац. моттигерча Советтий фонде хьачуденна граждaнаш административни Iобохьийтача хана царгара хьадаьха цIеноши кхыйола гIишлоши юхаяла, яхаш хилча. Из хIама ду Советски парламенто репрессированни халкъий бокъонаш меттоттаярах йола Деклараци тIайишача хана а. Имане дий хIаьта шоай дай кашмашка венна саг дIаволлийта ца тигар. МоллагIа дале а цIий Iодахийта лацар тхона, тха эгIаздахар хьаькъалца да. Цунна дика тешал ду СССР халкъа депутато, МГУ профессора Сергей Борисович Лаврова: «Со цIена хьогар культура йоврах, ший интеллигенцена кхетам балара халонех, дог а лазаш, дийнача зIамигача халкъах. ХIаьта тхона бIаргадайр, дукха нах шоаш къаьстта лерттIа вIашагIкхетар, хезар, вай дуккхача митингови профессионалел интеллигентнегIа болча мугIарерча гIалгIаша даь къамаьлаш».

Иштача новкъа дода гIалгIай халкъ ший законагIа йоагIа бокъонаш меттоттаярга. ХIанз цаI йола Германи меттаоттаю тайп-тайпара общественно - экономически формацеш а йолаш. Меттаоттаеш я хIанз екъаенна йола Корея а. Царел а тIех ший бокъонаш меттаоттаяра бокъо йолаш да дукха бала зза гIалгIай халкъ, из цунна доагIаш да, шеко яц цун бокъонаш йиза меттаоттаергхиларах, меттаоттаергья гIалгIай халкъа Даьхе — ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика, Орджоникидзе Тийрка аьтта оагIорахьа административни культурни центр а хургйолаш.

Хь. КОСТОЕВ,
Экажкъонгий-Юрта халкъа депутатий Совета исполкома председатель.

Исторе оагIонаш

ЛОАМАН ГIАЛГIАШКАХЬА БАЬЧА ЦХЬАН НАЬКЪАХ

XIX-ча бIаьшерен 40-гIа шераш юкъекхаьчачул тIехьагIа лоаман наха имам Шамал хьалха а волаш беш хинна кортамукъален тIом лаьгIбала болабеннаб. Из хо а денна, тIехьашкахьара Нохчийченна Грузе лоамашка гIолла бIу тIахахкара наькъаш леха яьннай пачхахьа эскара командовани. 1848 шера Кавказа наместникагара князагара Воронцовгара шийггара къайлагIа хабар денад Пшаво-Тушино-Хевсурски округа граждански служба эпсарга А. Л. Зиссерманага. Цу хабара хьалхарча пункта юкъе хиннад: хевсурех, нохчех-кистинцехи гIалгIайхи тешамегIа бола проводникаш хоржилгeн Грузе лоаман районашка гIолла бIу Нохчашкахьа бига йиш хургйола наькъаш лохилгeн.

Цу гIулакха Зиссермана бувзамаш тессад лакхача лоамашка ядача Митхои Майстии яхача нохчий юртий тхьамадашца, доттагIал тессад майстински баьччаца Джоколойца. Разведчика ший керттера декхар лаьрхIад Аргунски чIоже гIолла Iоъара а ваьнна, Нохчийчен лоамашта хьалхашкарча хьун довкъашка Iоккхача, цу наькъагIа шийна нийсъеннача юрташкарча дикагIа лоархIаш болча нахаца хьоашал а тоссаш. Из декхар кхоачашде вIаштIехьдаьннадац цун. Лоамашкарча нохчаша, цун къамаьл а совгIаташ а аьттехьа дитадац. ТIаккха шоллагIдар чакхдаккха лаьрхIад цо: Хевсуретера Iоволавенна, лоаман ГIалгIайченна юккъегIолла чакх а ваьнна. Эса чIожера Iоъаравала. Из никъ маьрша бихьаб Зиссермана. Цун наькъа заметкашта юкъера теркам дукхагIа тIаозаргбола хIамаш дувцаргда аз.

Митхейски чIожах чакх а яьнна, шин хинна юкъерча шаьрача дукъ тIа сецай разведчиккий группа. Цунна тIехьашкахьа гIолла хьалъуллаш лоаман ГIалгIайче хиннай. Цу моттиго Зиссермана уйла къаьстта чIоагIа тIаззай, хIана аьлча, цигара дIахьежача го баьккха мел яда моттигаш тIаьръюкъе ядаш санна бIаргагуш хиннай. Дневника тIа даь укх тайпара йоазув да: «ДIа ма хьежжинге а бIаргагора тхона еррига кистински обществаш. Царна магIа тIехьтIехьа шерлуш ураглойда Аргунски чIоже... тайп-тайпарча оагIорахьа дIа-хьа лийста Iалаьмате дукха довкъаш... Цул тIехьагIа сийна бесса - баьде Iаьржача лоамий оаса бар. Нохчийчен шаьрача арений доазув къоастадеш». ГIалгIашкахьа ше воллаше а, теркал ца еш йитац цо тIом латта Нохчийчен шаьра аренаш.

Вай дийцача дукъ тIа волча хана, разведчика план ессай керта чу: Тифлисера Хевсуретен ГIалгIайченен юкъе гIолла чакх а воалаш Владикавказе кхаччалца бIу лаьлла Iобига лаьрхIача наькъа план.

Лоаман ГIалгIайченера хьалхара бийса Цхьорой-Юрта яккха езаш хиннай Зиссермана группа тешамен лоархIаши хинна старшина БIехо яхар волча. Цул хьалххагIа тувлалуш Хьуле гIолла тIехбаьнна хиннаб разведчикаш. Цу юрта бахача нахах «акха нах» оалаш хиннад. Боадоне хьула а луш, Цхьорой-Юрта чубаьннаб уж БIехо («Владикавказерча эпсарашха болча доал дерий хьаша») цIагIа волга хьалхагIе ха а хайна.

БIехос раьза хинна тIаийцаб хьаьший. Цо каст-каста оалаш хиннад: «О, Нестеров къонах ва, Нестеров кIант ва!». Вийцар инарал Нестеров хиннав, Владикавказски округа начальник. Хьаьша цIа дувцаш ишпта яздаьд: «Хьаьша цIагIа цIи йоагар; кIийле йиллача цIен-юкъе кIайча тхан ферташ ядар. Тхона гоннахьа хьаайттар кхалнахи бераши, цецбаьнна бIарахьежар...». ВагIача дагаухар Зиссермана, 16 шу хьалхагIа (1832 ш.) барон Розин хьалха а волаш из юрт а пачхахьа эскаро яйха хилар.

ХIаьта а хьаьший сийна цу сахьате шалта хьекха Iодиллар Iаса, керда дулх кхеххадир. «Маькха меттел хьалтIамаш хьаехкар». Лоаман наьха Iаьдал толхаде ца ловш волча БIехочо цхьаккха дича а тигадац хьаьшаща цхьана Iо а хайна пхьер даа, ура а этта царна гIулакх деш лаьттав из. Пхьер днаь баьннaчул тIехьагIа хьабена дахчан пандар чIоагIа хоза оаз яйташ лекхаб митхочо. Зиссермана цхьан проводнико. Иштта, локхаш пандар а болаш, цунца оаз йохийташ гIайгIане илли а оалаш, вагIаш бIарчча сахьат даьккхад цо. ТIаккха, ше чакхвоалаш халхара йиш лекхай цо, ашарашка, иллешка ладувгIаш лаьтта кIаьнкаш, сих-сиха пIелг тохаш лезгинка ма леккхинге а, «ниисса кога-бухьара а увтташ» халха болабеннаб.

Ах бийса яьннача хана хьаьший Iадика ювцаш (Iовижа ше дIаводаш) фусамдас, шийна тIера кий хьа а яьккха, из хIара хьаьшах хьонха а йолийташ, аьннад: «Бийса даькъала хийла шун». ХIаьта а, Зиссерман «хьежар наIарашкеи тIакъувлача кора гаргашкеи, уж айхийта тIатоIайир. Герза хIама а хьекха, керда молха чудехкар».

Владикавказе кхаччалца бодача наькъа хьакъехьа хаттар дича, БIехос аьннад, шоллагIча дийнахьа делккъийга дIакхоач со цига. Белгалдаьккхача совнагIа хургдац. фусамдас хьаьший гIулакха наькъа йига мукъа ялх говр кийчъяь а Владикавказе кхаччалца уж накъабаха ши говрабаьри венна а хилар. Цунах боагIа мах а баьккхар (25 сом), хIана аьлча гIулакх казенни дар.

Сецца наькъа баьлар хьаьший. Массехк сахьат даьлча Ассински бер чу кхаьчар уж. Зиссермана белгалйир Эса йисте гIолла яда ГIалгIай общества юрташ. Ший Iаламцеи хозалцеи цу моттиго цецваьккхав из. Ер да дневника тIара йоазув: «Вонх кистинцел (Аргуна керте баха нах) башхагIа цхьаккха хIама дац гIалгIай, уж — гIалгIай, — шоай лоалахоел бIаьхегIа-м ба, хозагIа кийчдаь да барзкъа а герз а. Каст-каста бIаргагу говрабаьреш. Юхьа тIара хозагIен тIадувхача барзкъанна дикагIен ба кхалнах, йIаьха, дукхагIча даькъе, даьре кочамаши кухташи шоаш хьадаьча инзашца ега я».

Ассински бер чура ара а баьнна, ГIалгIайчен шаьрача даькъа тIа кхаьчаб разведчикаш. Цу хьакъехьа Зиссермана язду: «Юххера а, листача хьуно хьуладаьча дукъах тIех а даьнна, гIалгIай бахача Тийрка атагIа кхаьчар тхо». ДIахо лоацца дувц юртехи фусамехи. Разведчикий теркам къаьстта чIоагIа тIаззаб Тийрка атагIарча гIалгIай кашмаша. Эпсарашта дезаденнадац тайп-тайпара бесаш дола байракхилгаш (Зиссермана значокаш йоах царех) юкъе а ягIаш турпалий боарзашта юхе сов дукха дагIа аламбекъий. Разведчикашта хетачох, уж шоай тайпара памятникаш «моастагIех латташ боабаьчарна дувгI».

Уж земаш даьхад Центральни Кавказе дахача, Кавказски тIема юкъе айхха дакъа лоацаш доацача моттигерча халкъий хьакъехьа лоацца политически характеристика ялар духьа. Цу характеристика маIан ер да;

Цу халкъий лоархIам (хьалхарча аргIанна гIалгIайи карабулакийи) Iохьокхабе дагахьа Зиссермана харц йоах царех «кагий племенаш я», хIаьта цу халкъий политически статус къаьстта ший тайпара белгалъяьккхай цо. Цунна хетачох, харцахьа лоархI уж (пачхахьа администраце викалаша) Российски императорча гIулакхага диллача «бизза карабоагIаш боацараш». ХIаьта мадарра аьлча, имам Шамала мукъагIа да уж, цудухьа цхьанна хIамо «юхабахацар уж вайна духьала Шамала бIуца дакъа лоацачара».

ГIалгIайи карабулакаши «карабоагIаш боацараш» лархIар бакъдераша шоашта хетар чIоагIдеш укх тайпара бахьанаш доаладора: «...уж лоамарой ши хьисап долаш хиларах бехке бе йиш яц, хIана аьлча шин цIера юккъе бах уж, хIаьта тIабоагIача Шамала бIух уж лорабалла низ болаш вай а дацар; ахаш карабоагIа уж дикагIа ба вайна, бокъонца бола моастагIий хулчул». Уж дешаш бакъдац Зиссермана, сатохаш йолча тIема административни позици алхха Малхбузени Къулбаседа-Малхбоалени районашка лира тIом латтача ханна мара лаьрхIа йоаца дипломатически хIилла йолга кхетадеш ше вале а. Сабарeча дипломатена тIехьа бараштa духьале а еш, цо хьакхайкаду: «Гуччахьара итт моастагIа дикагIа ва къайлагIарча цхьаннел. Дипломаташа из дицдаьдар, хIаьта (ахаш карабоагIараша» цунах геттара дика пайда ийцар».

Кавказски тIем тIа юкъарчал доацаш дакъа ца лоацаш хинна халкъаш бехке дар геттара тIехдоаккх Зиссермана. Цар лоаттабу къовсам «лоадам боаца партизански тIом» ба а яхаш (Шамала имамата юкъе долча халкъаша гуччахьа лоаттабеча тIемаца нийсбича), цо язду, духхьал цу «ахаш карадоагIача» халкъаша итташ шерашка дика аьттув а бувлаш, шоай къиза гIулакхаш леладаьд, мохк даим унзарбаьккха лоаттабеши граждански вахар кIезигдукха а дегIадоаладара новкъарле еши» яхаш.

Юххера а чакхвоалаш цхьа хIама къоастаданза даргдац. Земоаккхаш ГIалгIашкахьа гIолла ше бихьа никъ 1848 шера баьб Зиссермана, хIаьта ший наькъа йоазоши зеденнараши, доашха а доашхаш, Кавказски тIом чакхбаьначул тIехьагIа. Пачхахьа Iаьдалo къизагIча тайпара деш дола низаш (цу даькъе нах бохабаь туркий мехка бахийтар а долаш) эггара хьалха тIалоаттадаьд пачхахьа эскара халагIа хиннача шерашка Россецара доттагIал ца хоададьча халкъашта. Пачхахьа Iаьдало даь духхьал уж низаш да Зиссерман бехказа даха гIертар а.

С. УМАРОВ,
Нохч - ГIалгIай исторе, экономика, социологе, филологе Институтa сектора заведующи, исторически Iилмай кандидат.

Дезала кха

Каст-каста вода Наьсарерча «Экажевский» совхоза керттера агроном Цороев Къурейш шоай арендаторий Измайлов Ахьмадеи Салманеи кхай тIа. Ахац царна команда тела, царга «ер де, вож де» яхаш садаийта, ше «хьаким» волга царга дIахайта. Цо цига кхухьа никъ кхыча тайпара чулоацам болаш ба.

Фуд аьлча, дезала арендни звено я цу кхай тIа болх бер: да — Ахьмади, воI — Салмани. ЧIоагIа сатец агронома цар болх зе гIерташ, цар шоай къахьегам мишта вIаштIехьбоакх ха гIерташ. Юххера а аьлча, коллективнии дезалеи подряда юкъе фу бе-башхал я, царех пайданегIа малагIа форма я ха гIерт къона специалист. ТIаккха царех дикагIа яр шерагIа йоаржаергья кхашка.

Къурейш — ший професси дика йовзаш, из езаш саг ва. Цига техникум яьккхай цо цу специальностах, тIаккха институт яьккхай, цул тIехьа тайп-тайпарча курсашка ший знанеш кердайоахаш хиннав. Лоацца аьлча, ший вахарах нийсса ах ха дешара дIаеннай. царех 10 шу агронома профессена а луш. Из ца езаре селла къахьегаргдарий цо цун дух тIа вала, цун къайленаш йовза гIерташ? ХIанз шоай совхоза лаьтташка цу знанех фу пайда боал хьожаш ва из.

— ШоллагIа шу да, — йоах цо, — ИзмайловгIар дезал оаха арендах укх дIаденнача кхай тIа къахьегаш бола. Зийнад аз: совхозе кхыйолча бригадашка ялат дIаде, оасара балхаш де, хьувкъам чуэца, тIаккха хургболча хьувкъама лард йолла балхаш дIадоладе кийчо е нах болабеннача хана цу даьи виIеи кхай тIара чакхдаьли хул цу тайпара балхаш. Цар кхай тIара юртбоахама «кампанеш» масахана а хьалха дIа а йолалу хьалха чакх а йоал.

— Гой хьона хIанз а, — яхаш дIахо дувц цо, — совхоза кхашкара коартолаш чуэца хIанз мара тхо дIадоладеннадац, хIаьта ераш уж чуийца а баьша, лаьтта оахаш боахк.

Да а да цу шин механизатора гIулакхаш агрономо а моллагIчо а доаккхал де мегаргдолаш. ДIадахача шера а белар цар гектаро совхозо беннaчул цкъаи ахаззи дукхагIа хьувкъам. Укх шера кхы а лакхагIа ба из. Совхоза гектаро низткъа 19—20 центнерага кхаччалца мара кIа даланзар, акхарчо 28 центнер йолаш далар. Иштта хьийкъай коартолаш.

— Коартолаш хиннача (50 гектар) кIа дувргда оаха, аьлар, — тхо цига хиннача хана гIаххьа из участок оахаш ваьллача Салмана (сурта тIа шоана гуш ва из. Аьрдехьа латтар агроном ва), кIа хиннача — коартолаши хьажкIаши юврагья.

Иштта аргI-аргIагIа культураш, дIаювш, хьаьндеш, тоадеш латт цар шоай 150 гектар хула кха.

ХIаьта цар опытах агроном тIехь - тIехьа дукхагIа теша волавеннав: дезала подряд шоай совхозе дикагIа яхаргхиларах. Дукха ха яц из цига цу балха тIа вола, вешта аьлча, укх шера бIаьсти вахав. Бакъда дукха да цо зувш а ший творчески планашта юкъе лахьа цо кийчдеш а дола пайдане гIулакхаш, хIамаш. Цу вай бувцача арендаторашка дIахайтац цо ше еш йола эксперимент. ХIана аьлча, хьанна хов... Ше цига водача хана хьоашалха водаш санна вода из. Дика да-кх. Из а ма йий цхьа ший тайпара «экспериментальни» метод.

М. КАРАЕВ.

Автора сурта тIа: Оахамга хьожаш ба агроном К. Цороеви (аьрдехьа), арендатор Измайлов Салмани.

АЛАПЕН ТIЕРА — НАЛОГАШ

РСФСР финансий министерствос тхога хоам мабарра, СССР-а гражданашкара, кхыча паччахьалкхений гражданашкара хIаьта гражданство йоацачаргара а, гражданашкара подоходни налог яккхара дола закон Россе территоре тIа дIадоладеннад 1990 шера 1 июле.

Цу закона 4-гIа йолча статьяга хьажжа краевой, областной халкъа депутатий Советий, автономни областий халкъа депутатий Советий автономни округий, районий, городской, городашкара районий, юртий поселкий халкъа депутатий Советий бокъо я материальни хьалашка хьажжа цхьацца бола плательщикаш подоходни налогах мукъабаха, хIаьта иштта цхьацца болча плательщикашта налог лохъе.

Газет дешарий дехарца саха ховлийтах алапена тIера мел подоходни налог йоах.

Бетта эцаш дола алапи	Йоаччхаш йола налог	Бетта эцаш дола алапи	Йоаччхаш йола налог
101 руб.	0 руб. 29 коп.	127 руб.	7 руб. 83 коп.
102 руб.	0 руб. 58 коп.	128 руб.	8 руб. 12 коп.
103 руб.	0 руб. 87 коп.		
104 руб.	1 руб. 16 коп.	129 руб.	8 руб. 41 коп.
105 руб.	1 руб. 45 коп.	130 руб.	8 руб. 70 коп.
106 руб.	1 руб. 74 коп.		
107 руб.	2 руб. 03 коп.	131 руб.	9 руб. 00 коп.
108 руб.	2 руб. 32 коп.	132 руб.	9 руб. 30 коп.
109 руб.	2 руб. 61 коп.	133 руб.	9 руб. 60 коп.
110 руб.	2 руб. 90 коп.	134 руб.	9 руб. 90 коп.
111 руб.	3 руб. 19 коп.	135 руб.	10 руб. 20 коп.
112 руб.	3 руб. 48 коп.	136 руб.	10 руб. 50 коп.
113 руб.	3 руб. 77 коп.	137 руб.	10 руб. 80 коп.
114 руб.	4 руб. 06 коп.	138 руб.	11 руб. 10 коп.
115 руб.	4 руб. 35 коп.	139 руб.	11 руб. 40 коп.
116 руб.	4 руб. 64 коп.	140 руб.	11 руб. 70 коп.
117 руб.	4 руб. 93 коп.	141 руб.	12 руб. 00 коп.
118 руб.	5 руб. 22 коп.	142 руб.	12 руб. 30 коп.
119 руб.	5 руб. 51 коп.	143 руб.	12 руб. 60 коп.
120 руб.	5 руб. 80 коп.	144 руб.	12 руб. 90 коп.
121 руб.	6 руб. 09 коп.	145 руб.	13 руб. 20 коп.
122 руб.	6 руб. 38 коп.	146 руб.	13 руб. 50 коп.
123 руб.	6 руб. 67 коп.	147 руб.	13 руб. 80 коп.
124 руб.	6 руб. 96 коп.	148 руб.	14 руб. 10 коп.
125 руб.	7 руб. 25. коп.	149 руб.	14 руб. 40 коп.
126 руб.	7 руб. 54 коп.	150 руб.	14 руб. 70 коп.

151-гара 700 сомага кхаччалца 14 соми 70 кепиги + 13 проц. 150 сомал совгIа долчоа.

701-гара 900 сомага кхаччалца 86 соми 20 кепиги + 15 проц. 700 сом совгIа долчоа.

901-гара 1100 сомага кхаччалца 116 соми 20 кепиги + 20 проц. 900 сом совгIа долчоа.

1101-гара 1300 сомага кхаччалца 156 соми 20 кепиги + 30 проц. 1100 сом совгIа долчоа.

1301-гара 1500 сомага долчоа. кхаччалца 216 соми 20 кепиги + 40 проц. 1300 сом совгIа долчоа.

1501-гара 3000 сом долча 296 соми 20 кепиги + 50 проц. 1500 сом совгIа долчоа.

3001-гара кхы лакхагIа сом алапи хилча, 1046 соми 20 кепиги + 60 проц. 3000 совгIа долчоа.

Специалиста хьехамаш

РАПС — ДИКА ДОА КЪАР

Юртбоахама производствана дIахо интенсификаци елга бувзам болаш да гектара тIара чуэца хьувкъам алсамбаккхарца. Цунга кхача йиш хулийтача наькъех цаI — ахкан шоллагIча даькъе дIаювши бIаьстан юккъе чуэцаши йолча культурех пайда эцар. Вай республика хаоттама хьалашка иштта культураша аьттув лу, керттера яраш листагIа дIайийна а хулийташ, вегетационни ерригача юкъа оахача лаьттах дикагIа пайда эца, хина, миха, эрозех из тешаме лораде; цун хьоанал кхом бе, дукхагIа доакъар дакхха.

Ахка чакхдоалаш дIаювча культураштa юкъе пайданегIа йола моттиг рапсо дIалоац. БIаьстан юккъе хьайбашта мошача доакъара хьакха йиш хул из. Цунах цу ханз кийчъю хьалхара силос, баьца хьоар доаккх, гранулаш, брикеташ ю. БIаьстан юккъе из чуийцачул тIехьагIа ялата а доакъара а хьажкIаш, сорго, генараш, судански буц дIае йиш хул. Цудухьа хIанзалца из республика колхозашкеи совхозашкеи 20 эзар гектарага кхоачаш мара дIаювш хиннаеце, тIадоагIача шера чуэцаргболча хьувкъама лаьрхIа укх шера 25 эзар гаргга гектара тIа дIаювргья из. Иштта йоккха моттиг вайцига духхьашха дIалоацаргья цо. Цунах фуна лаьрхIа эзар гектара тIен даьтта дакхкара бархI эзар гектара тIен кхеергья.

Рапса мошача доакъарца дукха протеин, тайп-тайпара витаминаш я. БIаь килограмм хулача цунца кхо килограмм дегIах дика латаш йола белок, 16 доакъара единица я. Люцернаца а хилац кхы дукхагIа. Рапсах елла силос цунна хулача протеннага диллача, хьажкIех кийчъяьчул а хьаьнегIа хул. Геттара дика хул зиза тохача хана чуийнача рапсах даькха баьца хьоар а. Цул совгIа, баьццарча конверсе юкъейоагIаш цо вIаштIехьдоалийт бIаьсти а гурахьа а хьайбашта моша доакъар лоаттаде.

Дукхача боахамий опыто хьахьокхачох, бIаьсти хьайбаш кхабара йолча рациона дийнахьен буси 20 — 25 килограмм цун моша доакъар тIатехача, цаI-ах килограммагара кхаьннега кхоачаш тIакхет шура, хIаьта хьоара — 0,2 — 0,3 процент.

Мошача доакъарал совгIа, хIара гектара тIара ткъо килограммага кхоачаш ги а лу рапсо. Грозненски, Наурски районий Ленина цIерагIча колхозашка, «Куйбышевский», «Братский», «Самашкинский», «Назрановский», «Лермонтовский», совхозашка, Сунженски района «Победа» колхозе хIара шера чуэц иззал.

ХIаьта ги укх тайпарча химически хIамаех латт: хий — 9 процент, даьтта — 40 — 44, протеин — 18 — 22, клетчатка — 6 — 7, кхы тайпа компаненташ — 24—26 процент.

Рапса гих даькха даьтта хьоаналга диллача эгтара дикагIа лоархIача соя, пальма, генарий даьттага кхоачаш да. Цу даьттаех дунен тIа эгтара дукхагIа пайда эц. Кхы а пхьа хIама да. Рапса даьттага кIезига я хьаьна растительни кислоташ. Из иштта хилар дика лоархIаш да. ХIана аьлча, уж кислоташ сага кхачанца иштта а дукха я.

Рапс лелара йоккха опыт Iоаьй республике. ХIаьта а из кхеяра агротехника керттерча дешаех дувца безам ба. Севооборота юкъе мах бола культура я рапс. Лаьттан структура тоаяра, цун хьоанал алсамъяккхара новкъостал ду цо. Цул совгIа, дукха тайп-тайпара оасар дIадоаккх, кхай фитосанитарни хьал тоаду. Рапса овлашца, йолча хIамашта мог. лаьттаца дола фосфор бальоягIашка хала кхоачаш долчара атта пайда эцалуш болча хьале даькха. Цудухьа геттара дика хьувкъ рапс хиннача дIалийча ка бола ялат, ялата хьажкIаш.

Кубански, Ставропольски крайй Iилман учреждений даннех, сидеральни (лаьтта хьаьндеш йола) культурах санна пайда эца йиш я рапсах. Лаьтта хьаьндара болча низага диллача, органически удобренена гарга я рапса моша буц. Цул совгIа, сидерат яр духьа из кхеелга дарегIа а эффективнегIа я да. Цунна тешал деш дукха масалаш а да. Иштта Краснодарски края Красноармейски районерча Ленина цIерагIча колхозе рапс дIайийна кха чу а ца эцаш. аьхачул тIехьагIа дуга дIадийча, хьалха хинначул 18,5 центнер тIакхийтар цу культура хьувкъам. ХIаьта рапс мошача доакъара хьекхачул тIехьагIа йиса юхьигаш кIала йохийташ лаьтта аьха дIадийнача 8 центнер дукхагIа даьлар дуга.

Лоамашка, царна юкхе ухкача боахамашка тохкамаш дича Къулбаседа-Кавказски НИИ болхлоша белгалдаьккхар, сидератах санна рапсах пайда а ийца, коартолаш дIайийча цар хьувкъам хIара гектара тIара 31—33 центнер алсамбаьнналга. ХIаьта СОАССР Пригородни района «Дружба» колхоза рапс чу а ца эцаш из тIахинна мухале дола кхаш аьха коартол дIайича, цар хьувкъам хIара гектара тIа 56,4 центнер тIакхийтар.

Гудермесски районе дуга чуийцачул тIехьагIа 1500 гектар лаьтта мукъа дус. Царна башха планировка а яц хьаьн а дац. ПоархIаш тIа а яьле, латташ хул. ДикагIа децарий сидерати яра пига гурахьа рапс дIаюш яларе? Цунна уйла е еза района агропрома болхлоша.

Вай ювцаш йола культура дикагIа хьувкъ шийца кхоачамболлаш саьнгал хилча. Лац цо боарамал тIех шийца тух доалла кхаш.

Рапс дIаера кийчдеш дола лаьтта 18 — 22 сантиметр кIоарга аха деза. хьалха цига хинна культура чуийцачул тIехьагIа йоккха юкъ а ца йоалийташ. Ха тIехъяькхача лаьттацара тIоадал лохъяла, аьхачул тIехьагIа йоккхий галаш йиса мег. ХIаьта лаьтта шампадаьккха тIера нийса ца хилча, цхьатарра кIоарга ца дижа мег ги. Из бахьан долаш цхьатарга тIа ца доалаш диса а мег. Иштта кхоачамбоацар нийсделча хьувкъам а сатувсачул кIезигагIа хила тарлу.

Лаьтта аьхача из тоадара макхаш даха, культиваци е, коганашца тIера дIанийсде. КIезиг - дукха IотоIаде деза. Иштта из динза даргдац къаьстта тIоадал кIезига Iайнача кхашка. ХIаьта лаьтта кийчдеш тIеххьара балхаш ду кIоартачара тIоадал тIехьнаьха хьатIаозара.

Лаьттанца йолча хьаьнача дукхача хIамаех пайда эц рапсо. Цудухьа удобренеш дукха езаш культура я из. Гурахьа дIаювча цунна лаьтта кийчдеш хIара гектара тIа 40 тоня кхоачийташ шиолаьнна кхо, 80 — 100 килограмм фосфорни хIамаш, 90 — 120 килограмм калий, 150 — 200 килограмми кхоачийташ азот тасса еза. Азотни удобренеш шозза — гурахьа 50 килограмми бIаьстан юххье йисари йилла еза. Гурахьа тессача азотни удобренеша овлаш чIоагI а дийя, шелала духьалъотта низ лу рапса. ХIаьта бIаьсти йиллача цо шозза лакхбу хьувкъам.

Рапс чуийнача шера кийчдаь цхьсалагIча класса ги тоссаш дIае еза из культура гурахьа.

Тайп-тайпара дIаюв вай ювца культура. Цхьабакъда, республике мугIарашта юкъе пхийтт-пхийтта сантиметр юташ, 15 августе денз бутт чакхбалалехьа дIайийча дикагIа хул.

Боахамий специалисташ бипбала йиш яц, йис йиллалехьа 6 — 8 лордилг а хийца, 15 — 20 сантиметрга кхоачаш из дегIаена хила езилга. ТIаккха Iа дикагIа доаккхаргда цо.

Рапс дIаюв баьцадаарий, е ялатий сеялкашца, деза, хала долча лаьтта 1 — 2 сантиметри атта долча — 3—4 сантиметри кIоарга.

Лабораторе оттабаьча тIалала боарамга хьежжа оттаю гектара тIа ги тассара норма. МугIарашта юкъера юкъ 15 сантиметр а йолаш цхьатарра дIадувш хилча хIара гектара тIа 12 — 15 килограмм ги тасса деза. Диназ даргдоацар да рапс дIаелехьен цул тIехьагIа цу сахьатен лаьтта катокашца кIезиг-дукха IотоIадар. Къаьстта лоархIаме да кха нийса хилар. Из ца дича 20 процентага кхоачаш лохбала мег хьувкъам.

БIаьсти лоа дешача е йоачан хилча чукхийттача хий Iов. цо боарамал тIех тIоада а йийя, тIеххьара хIалакъю дегIайоагIа рапс. Цул совгIа, кха нийса ца хилча технико, цкъа-дале, цIена хьакхац из, шозлагIадале, каст-каста йохаш ший ханнахьа чуэцац.

Рапса Iунал деш из цхьатарра дика дегIайоагIаш, оасарах цIеца, лаьтта массаза кIаьда, цамца хилийтара къаьстта йоакхо ю.

Гурахьа йиъ-пхиъ лорд хийшача хана дайга е юкъера макхаш доах. Уж тIехьадийза трактор сахьата йиъпхиъ километр никъ бергболаш мара лала йиш яц.

Цхьан шера хулача злакови оасара духьала рапс дIаеллехьа, хIара гектара тIа 8 — 15 килограммага кхоачийташ натре трихлорапетат тоха (Тха, ТХАН) еза. Цунна болх баьчул тIехьагIа макхаш доах е культиваци ю из лаьттан кIала яхийтара.

Рапса, цун тайпах йолча кхыча культураштa зе деш дукха садоахка хIамаш я, масала: крестоцветни сагалаш, рапсови пилильщик, белянкаш, совнаш, кхыяраш. Лазараша кIезига зе ду цу культурана. Уж кхет цунах лоамашта юххерча районашка дIайийча, тIоздал кIезига хилча. Рапсах дукхагIча даькъе кхет мучная роса, белая ржавчина, альтернариоз, фузариоз яха лазараш

Цу лазараша, хIаьта зIног тохача хана крестоцветни сагалаша зе дергдоацаш, рапса гина из дIаделехьа цун хIара тоннага кхоъ килограмм кхоачаргйолаш ГХЦТ яхача гаммаизомераца вIашагIъеш ТМТД тох. Иштта из даро лазарашта, зене йолча садоахкача хIамашта духьалъотта низ баларал совгIа, гина аьттув лу цхьатарра дика тIедала а.

Рапс тIаьннатул тIехьагIа крестоцветни сагалаш хIалакдара хIара гектара тIа 10 — 15 килограмм кхоачийташ е ГХЦТ яха 12 процентах латта дуст, е 15 — 20 килограмм кхоачийташ 2,5 процентах латта метафоса дуст, е 0,5 — 2 килограмм кхоачийташ 30 процентах латта метафоса тIаьдлуш йола порошок тоха еза.

Вегитационни ха тIакхаьчача лордаш юача садоахкача хIамашта духьала тоха еза лакхе йийцача препарател совгIа: хIара гектара тIа 0,3 килограмм кхоачийташ паратин, 1,2 — 2,4 килограмм тиодан, 0,8 — 1 килограмм — хлорофос, 2 килограмм — рогором, 1,2 килограмм — малатион, 2 — 3 килограмм — фозалон.

Бакъдар аьлча, цу пестицидашца болх беш цар цкъаза пайдана йола садоахка хIамаш а йоаю гонахьара Iалам а бIехду. Иштта из зе лохдара шерагIа пайда эца беза дIайийна культураш лораеш биологически хIамаех. Совкашта, белянкашта, напашта духьала трихограммашца къовсам лоаттабйча дукха пайданегIа да. Уж гектара тIа 50 — 100 эзар кхоачаргйолаш арахеца еза; вай йийца зене йола хIамаш фуаш де кийчлучея хIаьта яьхка яьнна — 7 — 10 ди даьнчен.

Дукхача зене йолча садоахкача хIамай личинкашта духьала къовсам лоаттабеш боккха пайда лу энтобактерин, боверин; дендробациллин, динел яхача бактериальни препараташа. Хьалхаръяр хIара гектара тIа 2,5 килограмм кхоачийташ тоха еза, хIаьта шоллагIъяр — 1 — 2 килограмм, кхоалагIъяр — 2 килограмм, иззал тIеххьара яр а.

Рапса химически обработка еча хана дицлалийта йиш яц из малагIча гIулакха дIайийлай — е доакъара е ги даккхара. Из теркал а деш, херж еза препараташ. ЦIенхаштта кхоачашъе еза уж тохара нормаш ханаши.

Х. ЯЛХАРОЕВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Госагропрома лаьтта леладара отдела начальника заместитель, РСФСР заслуженни агроном.

Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совете

ПРОТОКОЛА КУЛГ ЯЗДАЬД

НГIАССР Министрий Совете кулг яздир Афганистана ветераний Союз кердаьккха тоаяра учредительни протокола. Цунна кулгаш яздаьд Нохч - ГIалгIайчен АССР паччахьалкхени общественнии тайп - тайпарча организацей полномочни викалаша, царна юкъе яр унахцIено, лораяра, культура, халкъа образоване, чурча гIулакхий министерсташ, облсовпроф, НГIАССР КГБ, телевиденен радиовещанен паччахьалкхен комитет, республикански военкомат, «Грознефть», «Грознефтехим» объединенеш, «Красный молот», «Грознефтеоргсинтез» объединенеш, Грозненски гарнизон, православни киназен бусалбайн духовни управленеш, кооперативий республикански совет, НГIАССР Госстрах, Жилсоцбанка республикански управлени, «Промавтоматика» НПО, иштта кхыраш — ерригаш а 29 предприяти, учреждени, организаци.

ПротоколагIа доагIача тайпара вIашагIъеллай Учредительни массазара Совет, цун председателалла хержай НГIАССР Госстраха управлене начальник Л. К. Муратова.

Учредителаша шоашта тIанийцар Афганистана ветераний Союза материальни, организационни, Iилман-методически, технически, оперативни гIо де.

Юххьанцара благотворительни взнос санна Афганистана ветераний Союза № 100700835 йолча расчетни счетагIа: тIехьа тIабоагIача кхаь бетта учредителаша Жилсоцбанка Нохч-ГIалгIай управлене ахча дIадохьийтаргда. Цул совгIа, ерригa имущество, интеллектуальни доалахье Афганистана ветераний Союзо пайда ийбергболаш е цун балансе дIалургья.

ТХОГА ЯЗДУ

ХАРЦО КЪАЙЛА ЯХИЙТА ЙИШ ЯЦ.

Моттигера Iаьдал отставке дахийта, аьнна укх шера бIаьстан юххье Наьсаре гулбеннача мехко керттерча даькъе хьалхадаьха дош дувзаденнадар районе кхааш нийдар шерра даьржа хиларца, нахагара дукхха ахчаш а доахаш, доагIачарга а ца доагIачарга а лаьтташ дохкарца, квартираш, автомашинаш, кхыметтел керда тракторaш, комбайнаш а дIателарца...

ДагадоагIа, цу хана ерригa партаппарат отставке яхийта, аьнна хиннача парте чрезвычайни пленуме хержача парте райкома хьалхарча секретара дIакхайкадир нахага: «Шуца лелаяь цхьаь цаI харцо бекхам боацаш ютаргьяц оаха, района кердача кулгалхоша а органаша а», — аьнна.

Фийла наьсархой хьожашладувгIаш ба из митинге шоаш дийцар кхоачаш миштa хул. Цул совгIа, шоаш а хьинаре дакъалоац нийсхо меттаоттаеча. Нах раьза ба. Дукха эргалонаш хиннай лоаццача хана района вахара массайолча сферашка. Хулаш а йоагIа. Укх газета оагIонаш тIа оаха дукха дийцад цу эргалонех лаьца.

ХIана районе дIахьош ба вай лакхехьа йийцача лаьттай участкашца а квартирашца а лелаяь харцонаш гучаяхара болх.

Хьожаргда вай лаьрххIа цу гIулакха вIашагIъеллача депутатски группо редакце беча хоамага.

...Райисполкома решенегIа (цу хана хинна исполкома состав я вай ювцар) городе Назране бахача наха дIаекъа езараш 296 участок хиннай. ХIаьта дIайийкъараш — 342 я, царех 53 цхьаккха решени а йоацаш.

Решени йоллаше а, цхьаккха участок ца луш бита нах ба. Царех ба Л. Цолоева (Дудаева цIерагIара улица, 49); М. Дзейтова (Бульварная, 39 кв. 16); М. Баркинхоева (Бульварная, 4, кв. 12), Б. Гарданов (Московская, 11, кв. 6).

Иннь участок «Назрановский» совхоза центральни усадьба коара еннай совхозо ше решенеш а еш. Уж ба М. Торшхоев, А. Муцольгова, И. Торнев, А. Сагов (Аьлтий-юртара).

Участкаш дIайийкъача райисполкома архитектурни отделе лаьтта дехаш хьачуденна 44 сага каьхаташ мичад ховш дац.

Цхьаболча наха шишшанахьа а нийдаьд лаьтташ. Царех ва, масала, М. Торшхоев, Цхьа участок вай дийцача «Назрановский» совхоза коара ходадаьй цунна, шоллагIъяр — РТТ-на юххе дадача лаьтташкара хоадаьй. Цхьаярашта шишша решенеш а еш хиннай райисполкомо. Бульварни улица, 14, кв. 44 вахача С. Х. Султыговна цкъа цаI яьй (№ 48, 20.01.89 ш.), тIаккха шоллагIъяр яьй (№ 110, 17.03.1989 ш.).

Беламе я райисполкома решенеш. Цхьан пункта тIа хьанехка участок ма ле, аьнна да. КIеззига IокIалаваьлча латтача пункта тIа — ле цунна, аьнна да. Масала, Нурадилова улицагIа, 19 вахаш волча С. А. Гиреевна ма ле участок, аьнна да (№ 409, 30.10.88 ш.) яьча решене тIа. ТIаккха цу решене тIарча 3-гIа йолча пункта тIа 0,06 га лаьтта лолда цунна, аьнна да.

ДукхагIа болча лаьтташ дехача наьха фусама хьалаш миштад хьожаш хиннац райисполкома жилищни комисси. ХIаьта вIалла ца йоагIаш увттаяь акташ а я. Цхьайола акташ я цхьаннин саго марз кулгаш ца яздеш, вIалла кулг тIедоацаш а я (цу тайпара акташ — 48 я). Уж кулгаш яздеш хинараш ба (керттерча даькъе) хьалха хинна района керттера архитектор М. Гойговн хIанз а ший балха тIа вола района керттера землеустроитель С. Горбакови.

Ерригаш а дIа-хьа йийкъа участкаш аргIана хьалха-тIехьа латтар малав ца хьожаш йийкъай.

Iалалмате дукха йийкъай законагIа уж ца йоагIараштa а. ЗаконагIа уж йоагIа а йоагIаш, дукхача шерашка дехар деш хьабоагIа халача хьалашка боахна дукха нах а битаб вIалла теркал ца беш.

Района прокуратура дукха тохкамаш даьд цу харцонна нах леткъа а леткъаш. 22 сага харцахьа енна участкаш а гучаяьхай, хIаьта а хоадам боллаш бехктокхаме эза саг вац. КхоалагIча городской школа юххе цхьаккха бокъо йоацаш (хIараяр — 0,08 га а йолаш) йиъ участок дIалаьцай С. М. Ханиевси, Г. М. Ханиевси. ХIаьта оттальча актах а ховш дац уж миштa еннай, цхьаккха решени а яц.

ДIахо, Ленина улица йолалучча (канала йистте Аьлтий-юрта чуйоагIаш я из моттиг) хIаранена 0,08 га а йолаш, ши участок дIаеннай И. А. Цечоевнен (решени № 125, 21.04.86 ш.), Х. Ю. Цечоевнен.

ХIаьта техкачул тIехьагIа тхона гучадаьнна сурт укх тайпара да. И. А. Цечоева шозза вIаштIара даь ши цIа да городе Назране (Нурадилова цIерагIча улица тIа). ШоллагIвар мичахьа вахашлелаш ва ха вIаштIехьдаланзар тха.

Района прокуратуро аргIанара каьхат-м дахьийта хиннад райисполкомага, лаьттан закон телхадеш хиларах лаьца хоам беш (письмо № 9 «р» 89, 8.12.1989 ш.). Из письмо а архиве даххача уллаш да.

Деррига из гIулакх нийсхон наькъ тIа ца даьккхача даргдоацача кхьачад. Хьажал, мел харцо йнсай гуча ца йоаккхаш, цхьаккха саг бехктокхаме ца озаш! Нийсхо вайна езе — массавар оарцагIа а ваьнна, лаха еза, харцо лелаераш хьагуча а боахаш.

К. АХРИЕВ, Ю. ЦОЛОЕВ, А. МУЦОЛЬГОВ, М. АРЧАКОВ, Б. ТОЛДИЕВ, З. АРСЕЛЬГОВ.
Наьсаречa райсовета депутаташ.

1941—1945 ШЕРАШКА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР РАЙГОРВОЕНКОМАТАШКА ТIАХЬИЙХА ДАЙМЕХКА СИЙЛАХЬ-БОККХАЧА ТIЕМА ШЕРАШКА ТIОМ БЕШ А ГОСПИТАЛАШКА ЧОВНЕХ А БАЙНА, ДЕДОАЦАШ БАЙНА БIУХОЙ

КАРТОЧКА-ПАМЯТЬ

военнослужащего, погибшего в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг.

Фамилия .... Имя .... Отчество ....

Дата, год и место рождения «.......» .... 19 г.

....

Национальность ....

Место работы, кем работал ....

....

Время призыва в армию, каким военкоматом «.......» .... 19 г.

....

Наименование воинской части, в которой служил ....

....

Воинское звание ....

Партийность ....

Правительственные награды ....

....

....

Время и причина выбытия «.......» .... 19 г.

....

Место захоронения ....

Сведения о родственниках, адреса местожительства

....

....

Основания для заполнения карточки ....

....

Грозный, объединение «Книга», 1990 2234—10.000

Спискаш тIа ца тоъаш дола, шоашта хов даннош анкета тIа IотIа а яздий, республикански военкомате дIадахьийта.

(28-ча августе «Сердало» тIа арадаьннaчох дIахододар).

Лапин Порфирий Иванович, ваьв 1896 шера, тIахьийхав Сунженски райвоенкомато, салте, 1942 шера дедоацаш веннав. Сесаг: Лапина Анастасия Петровна, ях Сунженски района, ст. Троицке.

Курочкин Михаил Семенович, тIахьийхав Урус-Мартановски райвоенкомато. гIуланхдаьд 74 сп., салте, дIавеллав 1944 шера, 29 феврале, Днепропетровски обл., Шериковски района, Запорожье яхача юртарча вежаралла кашмашка.

Бультиков Дауд Бультикович, тIахьийхав Шелковски райвоенкомато, гIуланхдаьд 65 в/дорож. отряде, сержант, дIавеллав 1944 шера, 26 ноябре, Рогочев яхача городе, Победа цIерагIа йолча парке. Нана: Бультикова Софья, ях Шелковски района, Червленная яхача станце.

Васенков Федор Тихонович, тIахьийхав Шелковской райвоенкомато, гIулакх даьд пп. 51590, старшина, дIавеллав 1944 шера, 12 феврале. Псковски обл., Плюсски района, Плюса яхача поселке. Сесаг: Васенкова Ольга Митрофановна, ях Шелковская яха станце.

Мишутушкин Михаил Дмитриевич, тIахьийхав Шелковской райвоенкомато, салте, дедоацаш вайнав, извещени № 644 я.

Нугуманов Махмуд Сангренович, тIахьийхав Шелковской райвоенкомато, гIулакх даьд пп. 37586, салте, дIавеллав 1944 шера, 9 феврале, Айтузоу, Ляды яхача юрта, Сесаг: Нугуманова ях НГIАССР, Гребенская яхача станце.

Уманский Георгий Акимович, тIахьийхав Шелковской райвоенкомато, гIулакх даьд п.п. 42763, салте, дIавеллав 1944 шера, 7 марте, Днепропетровски обл., Широковски района, Михайловка яхача юртарча вежаралла кашмашка.

Шерстобитов Иван Павлович, тIахьийхав Надтеречни райвоенкомато, 1942 шера, салте, дIавеллав 1944 шера 17 январе, Псковски обл., Себежски района, Старица яхача юртарча вежаралла кашмашка.

Зорин Павел Гаврилович, тIахьийхав Сунженски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера, 28 марте, Бродовски района, Заболотцы яхача юрта.

Нестеров Александр Степанович, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд в/ч 1167 арт. полке, салте, дIавеллав 1943 шера 9 марте, Краснодарски края, г. Новороссийске, 9-ча км. Шескарис яхача районе. Сесаг: Васильева Е. П. ях г. Грозне.

Маринин Алексей Семенович, ваьв 1923 шера, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера, 8 апреле, г. Новороссийске Малая Земля яхача вежаралла кашмашка. Нана: Маринина Анастасия ях г. Грозне, Старопромысловски районе, Красна Турбина.

Олейников Иван Кузьмич, тIахьийхав, гIулакх даьд 818 стр., салте, дIавеллав 1942 шера, 16 августе, Краснодарски края, Апшеронски района, Хадыженски яхача станце, Сесаг: Олейникова Марина, ях г. Грозне, Горагорск яхача поселке.

Орлов Иван Илларионович, ваьв 1925 шера, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, сержант, дIавеллав 1944 шера 15 феврале, Днепропетровски обл., Криворожски района, Калиновка яхача юрта. Гаргарнах бах г. Грозне, ул. Комсомольская 11.

Оселедько Петр Михайлович, ваьв 1919 шера, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, сержант, дIавеллав 1943 шера 11 январе, Ростовски обл., Егорлыкски района, Терновски яхача юрта. Гаргарнах бах г. Грозне, Старопромысловски районе.

Павлов Иван Андреевич, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1942 шера, 30 апреле, Харьковски обл., Волчански района, Байрак яхача юрта.

Семидоцкий Сергей Александрович, ваьв 1925 шера, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера 13 августе, Харьковски обл., Волчански района, Максимовка яхача юрта. Да: Семидоцкий Александр Петрович, п. Подгорный, ул. Промысловская 34 вах.

Сметанин Николай Алексеевич, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд в/ч п/п 17381А, промысловски районе, салте, дIавеллав 1944 шера, 21 марте, г. Николаеве, Корабельни районе, вежаралла кашмашка. Сесаг: Покурова Прасковья Яковлевна ях г. Грозне, 36 уч., кв. 1.

Подопригора Яков Петрович, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, сержант, дIавеллав 1943 шера, 20 декабре, Гомельски обл., Калинковичски района, Юровичи яхача юрта. Сесаг: Подопригора Татьяна Андреевна, ях г. Грозне, Новый яхача поселке, д. 18.

Сизанов Данил Алексеевич, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, старшина, дIавеллав 1943 шера, 14 сентябре, Харьковски обл., Нововодолажски района, Борки яхача поселке, гаргаранап бах г. Грозне, Старопромысловски районе.

Пономарев Гаврил Иванович, ваьв 1910 шера, г. Грозне, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера 25 феврале, Харьковски обл., Нововодолажски района, Винники яхача юрта. Гаргарнах бах г. Грозне Старопромысловски районе.

Пономарев Александр Петрович, ваьв 1908 шера, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, старшина, дIавеллав 1942 шера, 14 июле, Ростовски обл., Белая Калитва яхача городе. Гаргаранах бах г. Грозне, Старопромысловски районе.

Поплутин Василий Федорович, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, сержант, дIавеллав 1944 шера, 25 январе, Псковски обл., Новосокольнически района, Слободка яха юртарча вежаралла кашмашка. Нана: ях г. Грозне, ул. Интернациональная 13.

Прозоров Пантелей Моисеевич, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера, 12 сентябре Сумски обл., Недрегаловски района, Хоружевка яхача юрта, Гаргарнах бах г. Грозне, Старопромысловски районе, 975 уч. кор. 361.

Рахматулин Юсуп Саидович, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато гIулакх даьд э/г 2451, салте, дIавеллав 1942 шера 17 октябре, Грузински ССР, Цхалтубски района, Гвиштиби яхача юрта. Гаргарнах бах г. Грозне, Старопромысловски районе.

Ракунов Иван Петрович, тIахьийхав Старопромысловски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 911, салте, дIавеллав 1943 шера 7 феврале Краснодарски край, г. Новороссийске. Сесаг: Ракунова Александра Никитовна, ях г. Грозне, Подгорный яхача поселке.

(ДIахадодар хургда).

ШКОЛЬНИ ВАХАР

ТЕШАМЕЧА КИЙЧОНЦА

Бераша салеIад дIаьхача ахкана, лейзад, сакъийрдад. ХIанз шоай Iилман фусамашка юхачудерза ха хьатIаэттай цар. Укх деношка Сурхо тIа, хилар тхо уж малагIча кийчон тIакхоачаргда хьожаш.

Цу хьакъехьа къамаьл хилар тха цигарча № 2 йолча юкъерча школа директорца Агиев Османа Асланаца. Тхоай къамаьл дIадоладалехьа массехк дош ала лов тхона цох шийх.

Аслан — школьни вахара хьал дика довзача а дукхача шерашка цун халонаш Iайшача а педагогех саг ва. Долчча тайпара ала деза — цу школа иразa из цига нийсвеннав аьнна. ХIана аьлча, цу тайпара дей чIоагIа эш таханарча кIалийсача бир-къьеннача, шоаш а хала йоахкача, Iаяха дукха теркал ца еча школашта. «Социалистически предприимчивость» яха оамал ца йоалла хьаким тахана-м цхьаннахьа а пайдана вац. Бакъда, школаш, вIалла мегаргьяц цу тайпара нах керте ца латташ хилча. Цу хьакъехьа чIоагIа уйла еш а школаш цу тайпарча кадраща чIоагIъе гIерташ а ва керда хьатIавена райОНО заведующи И. А. Кодзоев. Бакъда, вай ювцача школа сагот де дезаш вац аьнна хет тхона из.

Масалашца дIачIоагIде, бакъде хьожаргда вай из. Дукха школаш я районе Iана замалахьа шелал озаш: е боагабе кIор боацаш, е кхычахьара хьатIая йIовхал йоацаш. Царех я кхыметтел городской № 4 йола школа а. Бакъда, хьуна юкъе улл ала мегаргдолаш йолча цу школе йIайха хул Iай: шийи котельни я цун хIанз болх дIаболабе мара ца безаш кийч а яь, ремонт а яь.

ДIахо, малагIа школа я шийи транспорт йолаш? Укхаза я дукха ха йоаццаш мара заводера ара ца яьнна цIенна грузовой машина. ХIаьта укхазара яр миссел цIена спортивни обороудовани, мебель йолаш школа-м кхычахьа лаха а хала да.

Массанахьа хьожаш чакхдаьннaчул тIехьагIа хет оаха директорга:

— Мишта вIаштIехьдоал селла Iалашо е а школьни боахам тешамеча материальни ларда тIа лоаттабе?

— Кхеста веза-кх укхаза, — аьлар Аслана, — дог лаза деза-кх.

Из нийса аьлар цо. Шийи балхах-моттигах дог ца лезача цхьанна хIамах ка яргьйц, бахьанаш лехаш кIалхарвала гIерташ къамаьла шаьрваларал совгIа.

— Шоай школьни боахаме керттера фу лоархI Iа? — аьнна шийга хаьттача, — столови лоархI аз, — аьлар цо. — ХIана аьлча, меца бер оаш зийча ховргда шоана: дIаоалар лергех кхетац цунна, аьрдагIа лел, дорха хул. Цудухьа оаха, педагогаша, массахана а даьшта-ноаношта хьалхадоах: бераш меца долаш школе ма ахийта, яхаш. ХIаьта, нагахьа санна цар из вIаштIехь ца доале, берий гIулакха кийча я тха столови, боагIачул ах маьхах (кепигех) даар а долаш.

Я а я школьни столови моллагIа а чуваха безам боагIаргболаш. Хоза кийчъяьй. Цкъа хIама даа Iоха йиш я цу чу 60 бер. Из яьсса а йисац: «продленка» 6 группа я школе.

Хоза кийчъяь тоаяь латт бераш къахьега Iомалу мастерскеш. Укх деношка херхий, гонарий, станокий гIартата доладургда цу чу а. Кердача оборудованеца ноагIо Iалашъяьй из укх шера а.

Классашка а иштта кийчо яьй. Басарашца, кIирашца къоагаярал совгIа, кердача гойтара пособешца Iалашъяьй уж, вешта аьлча ТСО-ца.

Лоацца аьлча, хозача, тешамеча кийчон тIакхоачаргва, хьалхарча сентябре шоай «знаней кхуврча» укхаза деша ховш воля 469 дешархо. Ялхайтта классах пийтта — кабинетни системе хьехаш я. Из а массайолча школашка вIаштIехьдоалаш хIама дац, къаьстта юрташкара ярашка.

Бицбеннабац директена шоай хьехархой а. 46 саг ва уж. Фусамаш тоаяь, кийчъяьй, эшачоа дахча, кIора бенаб (дагадеха долаш — школа а Iалашъяьй кIораца: котельни цунца цIи йоагаеш я).

Школах дош оалача хана дикача педагогий цIераш ца яьхача, уж ца хьоабича Iелац, хIана аьлча, царгара дIайолалу ерригa цу «кхуврча чура» йIовхал, царгара дIаболалу знаней, эхь-эздела берий никъ, царгара хьокхам эцаш, цар вахарга-леларга ладувгIаш чIоагIлу къона хьехархой а. Цу мо болча нахах ба укхазара педагогаш А. М. Измайлова, Ю. М. Нальгиев, М. М. Дударова, М. О. Марзиев, Л. И. Евлоева, М. А. Аушева кхыбараш.

Иштта яьча кийчонца дIаболабу-кх цу школа педколлективо кердача дешара шера шийи бIаьха, хала никъ. Финиш а иштта чакхъяйла цун.

М. ЗАНГИЕВ,
М. МУТАЛИЕВ,
тха собкорраш.

СУРТА ТIА: СурхотIарча № 2 йолча юкъерча школа директор А. Агиев.

МИНТЯК Иван Иванович

Вахарера дIавахав вовзаш вола поэт Минтяк Иван Иванович.

Дог - цIена саг, дика, тешаме новкъост — цун вахар дIаьха хиннадеце а, наха а обществана а пайдане-м хиннад.

Талант йола поэт, визза вола гражданин Минтяк Иван халкъашта юкъерча доттагIлен вокха пропагандист вар. Вахара хозалах йиза я цун поэзи. Юххьанца дIаволалушше а шийи творчество езаш ешаргйола нах ниийсбеннабар цунна, царна ше тешаме волаш чакх а ваьлар.

«Гора оттар», «Беттан ди», «Безаман аре» — иштта кхы долча а поэтически гулламашка вай йоккхача советски Даьхенцара а шийна хьаисара йолча Нохч-ГIалгIайчен лаьттанцара а безам кхайкабу поэта, тайп-тайпарча къамех болча наха юкъе Iиморзал хьахулийт, машара хьал чIоагIду.

Нохч-ГIалгIайчене ше дукха а ваьха хиларах тарра, Минтяк Ивана, раьза волаш, Iома а даьдар тIа а ййцадар нохчийн гIалгIайн гIулакхаш, Iаьдалаш. Вай халкъа сакхетам шийи бар санна тIаййцабар цо.

Минтяк Ивана эрсий меттала даьха вайнаьха яздархой кхолламаш авторий а коллективни а гулламашка арадийнад, моттигерча а центральни а издательствашка кепатехай царна.

Цун поэзи даим юсаргьа вайца — цун новкъосташца, доттагIашца, дешархошца.

НОВКЪОСТИИ.

Барзкъа-хозне

«Сага мел дола хIама хоза хила деза: уйлаш а, сибат а, тIадувха барзкъа а», — аьннад эрсий йоазонхочо А. Чехова.

Таханарча дийнахьа, вайна массараштa ховш да сага сибатагеи дикача гIулакхашкеи хьежжа хоза хила дезалга цунна тIадувхаш дола барзкъа а. Хоза барзкъа — тайп-тайпара кхетаду из наха. Бакъда дукха мах боаккхаш дар аьнна ка барзкъа хоза хургдац, из сагага товш ца хуле. Шийи чамаца барзкъа тIадувха хар а я сага культуран цхьа оагIув, иштта цу сага индивидуальность хьахьокх цо. Шоай сибатага, тIадувхаш долча барзкъага хьожаш хилар, къаьстта кхалнаьха оамала дикагIйола оагIув я. Иштта вай кхалнах хозлургболаш, барзкъаш тегаш, шоашкахьара новкъостал ду швейни предприятеша. ХIаьта, цу хьакъехьа къамаьл дир оаха, вай городерча Модай ЦIен заведующеца Арсанукаева Фатимайца.

ХIаьта тхоай къамаьл оаха дIадоладир укх хаттараца.

— Фатима, хьо Модай ЦIен заведующи хьатIаеча денз, цхьацца хIамаш хувцаденнад, тIаккха шоай балхах лаьца цхьа — ши дош моалал?

— ЗIамига йолча хана денз, хIама тегар дукха дезаш яр со. Швейни училище яьккха яьлча, ателье болх бир аз. Дукха ца говш, болх дикка барах Модай ЦIагIа дIахьожайир со. Укхаза, кхалнаьха кочамаш тегача конструкторалла а, мастералла а болх бир аз. ХIаьта 1986 шера денз заведующи я со.

— Фатима дIахойодача хана, малагIа керда декхараш да оаш тIаййцараш, хIаьта мишта кхоачашде лаьрхIад оаш уж?

— Эггара чIоагIагIа кхоачашде дезаш оаха тIаийца декхар да — тхоай Модай ЦIен лакхера разряд яккхар, иштта тхоай болхлой бригада йизза вIашагIтоха а. Дукха ха яц укх зданен капитальни ремонт яь яьна. ХIанз заказчикашта дезараш кхоачашдара хьал да аьнна хет сона, Модай ЦIен. ХIара салон тайп-тайпара кийчъяь я укхаза. Масала, кхалнаьха кочамаш тегача салоне дIачуваьлча вай бIарг тIаотт, розови бос бола кIадашта, иштта хан тIеххьара моделаш хьахьокха оттаяьча маникенашта а.

Цул совгIа, оаха лаьрхIад, арахьара махбар доладе, хIана аьлча, тха безам ба тхоай моделаш кхыча къаман наха дIагойта, хIаьта тхона а пайда боацаш хургдац из гIулакх. ХIанзалехьа а хIама йохкара договораш еш да тхо Америкацеи, Иорданецеи, Сирицеи.

— ТIеххьарча хана, Модай ЦIен цхьоалагIча этажа холле, шун мастераша хьатийга моделий образецаш хул каст-каста. ХIаьта, малагIа новкъостал ду шун мастерашта цу гIулакхо?

— Дукха нах хул тха моделий демонстрацега хьожаргболаш. Цудухьа, хIара хан моделий демонстраци хул тха. Сона хеташ каст-каста иштта хьокхар хилча болх дика дIабода тха, хIаьта мастераша чIоагIагIа беваm дIатIа а бахе, дика тег шоаш тегаш дола барзкъа. Цул совгIа, приз лу оаха дика моделаш вIаштIехъяьхача мастерашта. Тайп-тайпара, хозагIа йола моделаш вIаштIехьйоахаш чIоагIа къахьег тха къонача мастераша. Царех цхьаццабарий цIераш яха безам бар са: Гандарова Фатима, Ялхароева Хьава, Богатырева Марет, А. Гагаева.

— Болх цхьацца проблема йоацаш хилац: кадраши материали ца тоъаш а лерттIа обсрудовани йоацаш а. ХIаьта малагIаш проблемаш я шоана хьалхашка яраш?

— Бакьда из, оборудовани чIоагIа тишъенна я тха. Ремонт йича, оборудовани кердаяккха а вIаштIехьдалайзар тха укх шера. ХIаьта, иштта кхы а цхьа проблема хул тха керда хьаэцаш болча болхлошца а. ДукхагIйола кадраш тхона кийчъер я № 26 йола училище. Бакьда тхона эшача бесса хилац кийчон боарам, цудухьа керда кадраш практикага гIолла чакхъяха езаш хул.

Цул совгIа, кIадаш ца тоъар бахьан долаш болх тхона хеттача бесса дIабодац тха. ХIана аьлча, «Текстильторго» тхона хьаяздеш дола кIадаш чIоагIа кIезига да, тхона тоъац уж.

— Фатима, фу ала безам ба хьа шоай заказчикашка.

— Цхьа — ши дош аргдар аз вай кхалнахага. Сона дика хет вай кхалнах хозагI мел хул. Цудухьа, царна дезача бесса, дика барзкъа тега хьожаргда тхо.

Л. ГАГИЕВА.

ДОТТАГIАЛА ФЕСТИВАЛЬ

1990 ш. 21—23 сентябре «Терек — река Дружбы» яхача Къулбаседа Кавказа автономни республикай культуран искусствай фестивале дакъа лаца хьех оаха республика бахархойи хьашийи.

Фестивала программе профессиональни самодеятельни творчески коллективай выступленеш, дуккхача наьха сакъердамаш, Къулбаседа - ХIирий, Дагестански, Нохч-ГIалгIай республикай спортивнии говраш хоахкаши яхьаш хургья.

21 сентябре — Фестиваль хьаел доттагIала концертаца С. М. Кирова культурансалаIарай Баьццарча парке.

ДIадолалу 18 сахьат даьлча.

22 сентябре Тийрка тиллача Червленни тIаь юхе хургда нохч-гIалгIай ловзар.

ДIадолалу 10 сахьат даьлча.

23 сентябре — Шелковской района Червленни станице гIалгIазкхий иллеи халхареи фестиваль хургья.

ДIайолалу 10 сахьат даьлча.

Фестиваль дIаяхьара йола республикански оргкомитет.

Дукха ха йоацаш Ярославле лорий демонстрацеши митинги хиннай. Моттигерча советашкарей Россе правительствогарей бIаьш болча медикаша хьадийхар медицински болхлой экономически социальнии бокъонаш лораелгей медицина материальни хьал тоаделгей дар.

Шоай хьашташ кхоачашдара тIехьа латта кийча бар демонстранташ.

СУРТА ТIА: митинг хинна ха.

Редактор Х. Э. АУШЕВА.

ТЕЛЕПРОГРАММА

I СЕНТЯБРЬ
ШОАТТА
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Дая мамай сон. Берий 2-гIа шу.
9.05 — Северера къамий халкъа художественни коллективаш дола концерт.
10.05 — «Партнер» яха коммерчески вестник.
10.35 — «Приз зрительских симпатий» яха кинофестиваль
11.10 — Шера хаиаш. Сентябрь.
12.10 — Халкъа деза ди — Независимость дIахайкадеча Денах лаьца. «Вьетнам — взлетающий дракон». Кинопрограмма.
13.10 — Очевидное — невероятное.
14.10 — «Бурда моден» дIагойт...
14.40 — «Са новкъостий хоза сибаташ». 2-гIа вIашагIхетар.
15.30 — Эрсийн советскийн композиторий симфонически миниатюраш.
15.55 — Документальни фильм.
16.45 — «Мультпутешествие Ноки» яха берий киноконцерт.
17.30 — «Приключения растений» яха Iилма-популярни фильм. 11-гIа сери «Ученик колдуна».
18.00 — Международни панорама.
18.45 — «Майский снег» яха художественни фильм.
19.55 — Дружбай меридианаш. г. Зелена-Гура хинна дола иллей XXVI фестиваль (Польша).
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — «Возьми меня с собой» яха художественни фильм.
22.55 — ТСН.
23.10 — «А» яха программа. Роджер Уотерс «Стена».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — РСФСР-а горойн телестудеш. «Праздник татарской песни». «Рамазан» (Казань).
9.00 — Вай гIайгIан лаьтта. Киножурнал.
9.25 — «Несколько эпизодов из жизни двух семей в Москве и Лондоне» яха документальни фильм.
10.15 — Передачай программа.
10.20 — «Маршал Блюхер» яха документальни фильм.
11.30 — Мультфильмаш.
11.50 — «Тахан» — Знаней Ди» С. Мовтаевца, Нохч-ГIалгIай халкъа образование министраца хинна дола къамаьл.
12.10 — 3-гIа СПТУ-с кхайк.
12.15 — Бераштa—фильм. «Про Красную Шапочку». 1-гIен 2-гIен сереш.
14.30 — «Советски Росси» яха видеоканал.
17.00 — Эрсий мотт.
17.30 — «Пи» яха знака тIа. 1-гIен 2-гIен доакъош.
19.15 — Легки атлетика. Европа чемпионат.
21.00 — Ха. ТСН (сурдопереводаца).
21.40 — Коллаж.
21.45 — Футбол. СССР-а чемпионат. «Динамо» (Киев) — «Спартак».
23.25 — «Пи» яха знака тIа. 3-гIа дакъа.
00.55 — «Дополнительный прибывает на второй путь» яха художественни фильм. 1-гIен 2-гIен сереш.

2 СЕНТЯБРЬ
КIИРАНДИ
МЕХКДАЬТТАЙ ГАЗОВИ ПРОМЫШЛЕННОСТА КЪАХЬЕГАМХОЙ ДИ
I ПРОГРАММА

8.00 — Спорт массарна.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — Iуйре хьалхле.
10.00 — Даймехка гIулакх деш.
11.00 — Iуйрийнара самукъане программа.
11.30 — «Музыка в театре».
12.30 — Могашал.
13.15 — «Педагогика массарна».
14.15 — Мультфильм.
14.25 — «Петух на коньках» яха фильм-концерт.
15.15 — «Играй, гармонь уральская». Челябинскера передача
15.45 — В мире сказок и приключений. «Продавец слов» яха художественни фильм.
17.15 — Юрта сахьат.
18.30 — «Москва — Сиэтл» яха музыкальни зарисовка.
18.50 — «Приключения растений» Iилма - популярни фильм. 12-гIа сери. «Император завоеваний». 13-гIа сери «Дуб и тростник».
19.40 — «Къаьна тIа» яха художественни фильм. «Арбатски мотив» сереш тIа.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — О простом и вечном.
21.55 — Гостелерадио СССР-а эрсий иллей Академически хора концерт.
22.45 — Футболни обозрени.
23.15 — Мисс Очарование-90.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядке е отта!
8.20 — РСФСР-а горойн телестудеш. Поволжья халкъий фольклорни фестиваль.
9.20 — Баскетбол. НБА профессиональшта юкъера дола США чемпионат. Финал. «Детройт» — «Портленд».
10.20 — Документальни фильмаш
10.45 — Мультфильмаш.
10.55 — «До свидания, лето». Дешархочта киноконцерт.
11.30 — «Музыка в театре, кино и на телевидении». Композитор А. Петров.
13.35 — Передачай программа.
13.40 — Телефильм.
14.00 — Каким быть объединению «Грознефть»?
14.25 — 9-гIа СПТУ-с кхайк.
14.30 — «Советски Росси» яха видеоканал.
17.00 — «Планета» яха международни программа.
18.00 — Д. Шостаковича цIерагIа йолча Паччахьалкхен квартета дIалохк.
18.10 — «Лицом к лицу». Бытовой мебела яра проблемах лаьца телеочерк.
18.45 — Хоккей. СССР-а чемпионат. «Динамо» (Рига) — ЦСКА. 2-гIа 3-гIа периодаш.
20.15 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.30 — РСФСР-а горойн телестудеш. «Мастер Касэ делает праздник» (Хабаровск).
21.00 — Ха. ТНС (сурдопереводаца).
21.40 — Киносерпантин. 1-гIа дубль.
22.25 — Коллаж.
22.30 — Киносерпантин. 2-гIа дубль

ОРШОТ
3 СЕНТЯБРЬ
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — Документальни фильмаш: «Отрядом на подряд». «Тепло твоего дома».
9.00 — Футбольни обозрение.
9.30 — Смоленски эрсий халкъа концерт.
10.15 — «Старый дом». «Арбатски мотива» серех дола художественни фильм.
11.30 — «Дунен гонахьа» альманах.
12.30 — Ха. ТСН.
17.00 — ТСН.
17.15 — В. И. Ленина цIерагIа йолча МПГУ «Млада» яхача хора выступлени.
17.30 — Берий сахьат (французски мотт а хьехаш).
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — Актуальни интервью.
19.10 — «Мишта бехкаб вокххача саго етт» мультипликационни фильм.
19.15 — «Вайн экономика».
20.00 — Австрале телевидене пхи сайре. Австрале дукхьача тайпара хьайбаш, телевизионни документальни фильма премьера.
21.00 — Ха.
21.40 — «Коллаж».
21.45 — Австрале телевидене пхи сайре. «Кахьат дIа-хьа а кхуьлийтаи херка нускал». Телевизионни художественни фильма премьера.
23.10 — СССР халкъа артиста В. Третьякова кулгал а деш СССР-а Паччахьалкхен камерни оркестра концерт.
00.10 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Дешара программа. «Алексей Саврасов» Iилма - популярни фильм.
8.35, 9.35 — «Литература» — 9 класс. «Слово о полку Игореве» эрсий литература.
9.05 — Итальянски мотт.
10.05 — Вай беш.
10.35, 11.40 — Астрономи 11 класс. Астрономе керттера методаш.
11.05 — «Томаззо Кампанелла». «Владимир Соловьев». «По поводу последних событий» яха Iилма-популярни фильмаш.
12.10 — «Болдинская осень». Концертни программа.
12.40 — Телефильма юхагойтара сеанс. «Поклонись наступившему дню». 1-рен 2-гIен сереш.
14.30 — Мерзаш тIен клавишаш тIен..
17.00 — Передачай программа.
17.05 — Киножурнал.
17.15 — «УнахцIено». («Скорой помощи» проблема).
17.50 — Фильм-реклама.
17.55 — Информационно-публицистически программа.
18.30 — Ха (сурдопереводаца).
19.05 — Реклама.
19.10 — ГIалгIай автономи юхаметтаоттаяра хьакъехь.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «ХIаьта вайцига».
20.15 — Передачай программа.
20.25 — «Возраст» икс.
20.55 — Объявлениеш рекламеш.
21.00 — РСФСР Лакхехьарча Совета дневник.
22.00 — «Светлые ожидания». А. Куприна дувцарш тIара оттаяь спектакль.

ШИНАРА
4 СЕНТЯБРЬ
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — «Квартирный вопрос» яха документальни фильм.
9.00 — «Безаме аьшараш». И. Штраус. (ГДР телевидени).
9.45 — «Май бетта лоа» яха художественни фильм.
10.55 — «Из хиннад... хиннад...».
11.20 — Берий сахьат (французски мотт а хьехаш).
12.20 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН.
17.00 — ТСН.
17.10 — Моарщал да хьога музыка!
17.55 — Объектив.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «Политически диалогаш».
19.30 — Австрале телевидене пхи сайре. «Голубой фин» яха телевизионни художественни фильма премьера.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Австрале телевидене пхи сайре. «Весы правосудия» яхача художественни фильма 1 сери. «Будни полицейского».
23.05 — «Слово» яхача литературно - художественни программа тIатохар. «Малаш бо русофилаш?».
23.45 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Дешара программа. «В. Васнецова дагадоагIар» яха документальни фильм.
8.45, 9.35 — Гонахьара дуне. Эггара хьалха цхьоалагIча классе.
9.05 — Французски мотт. Дешара хьалхара шу.
9.55 — РСФСР-а Компарте Учредительни съезда шоллагIа этап хьеллар (къаьстта хоархIаме йола передача).
10.40, 11.40 — Биологи 6-гIа класс. Вавьцовгiашш вайн.
11.10 — Французски мотт. ШоллагIа дешара шу.
12.10 — ДIалакха Уральски пандар. Челябинскера передача.
12.40 — «Светлые ожидания» яха телевизионни спектакль. (А. Куприна дувцарех).
13.55 — Ритмически гимнастика.
17.00 — Передачай программа.
17.05 — «Смерть в рассрочку» яха документальни фильм.
17.25 — «Послесловие» (юхагойтар).
17.55 — Информационно-публицистически программа.
18.30 — Ха (сурдопереводаца).
19.05 — Реклама.
19.10 — «ВIашийн дагадовлаш бар» (нохчийн меттала).
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Долх тхо долх, говра тIа хайна».
20.20 — Мишта хила еза Россе журналистий Союз.
21.00 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
22.00 — «Гидон Кремер в Риге»: концерт чакхдаьначул тIехьагIа интервью.
23.00 — РСФСР-а Компарте съезде. Информационни хоам.

КХАЬРА
5 СЕНТЯБРЬ
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультипликационни фильмаш: «Добрая сказка», «Дадабой и бульдог нинья».
9.00 — Ерригросийсни лаурета С. Лукина дIалохк (домра).
9.15 — Объектив.
9.50 — «Гуш а теша тамаше дар а» (очевидное невероятное).
10.50 — «Эфиое музыка». Херхшаш.
11.20 — «Дош» яхача литературно - художественни программа тIатохар. «Малаш бо русофилаш?».
12.00 — Документальни фильмаш: «Вай лоамаша хиннари легендаш». «Лакригаш».
12.30 — Ха. ТСН.
17.00 — ТСН.
17.15 — Берий сахьат (английски мотт а хьехаш).
18.15 — «Iех хоза ди» яха мультипликационни фильм.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — Актуальни интервью.
19.10 — Австрале телевидене пхи ди. «Четвертое желание» яха телевизионни художественни фильма премьера.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Коллаж.
21.45 — Австрале телевидене пхи ди. «Весы правосудия» яха телевизионни художественни фильма премьера. 2-гIа сери. «Нечистая игра».
23.05 — Л. Троцкий. Историка Д. Волкогонова дувц.
23.45 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Дешара программа. «Я бью войну» (художник В. В. Верещагин) Iилма-популярни фильм.
8.35, 9.35 — Информатика вычислительни техникан кIийле. Школа компьютер.
9.05 — Немецки мотт (хьалхара дешара шу).
10.35, 11.35 — Юкъара биологи. 10 класс. Ч. Дарвин. Вахари Iилма болхи.
11.05 — «Анри де Сен-Симон». Iилма - популярни фильм.
12.05 — «Гидон Кремер в Риге»: концерт чакхдаьначул тIехьагIа интервью.
13.05 — «Школа» яха телевизионни документальни фильм.
13.35 — Телефильма сеанс (юхагойтар). «Пастухи Тушетии». 1 сери.
17.00 — Передачай программа.
17.05 — Кинопрограмма.
17.55 — Информационно-публицистически программа.
18.30 — Ха (сурдопереводаца).
19.00 — Iилман экономикан.
19.25 — Футбол. Европа къовсаран командашта юкъе. Финал. Югославе сборни — СССР-а сборни. Югославера трансляци. СалоIача (20.15). Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Заколдованный лес».
21.20 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
22.20 — Футбол. СССР-а чемпионат. «Торпедо» — «Динамо» (Киев) — 2-гIа тайм. «Торпедо» яхача стадионера передача.
23.10 — РСФСР Компарте съезде. Информационни хоам.

ЕРА
6 СЕНТЯБРЬ
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «День номиновения» яха документальни фильм.
9.05 — Новосибирски академгородоке фольклорни фестиваль.
9.45 — «Циск жIаленa санна», («Как кошка с собакой») яха мультипликационни фильм.
10.00 — Моарщал да хьога, музыка!
10.40 — Л. Троцкий. Д. Волкогонова дувц.
11.20 — Берий сахьат (английски мотт а хьехаш).
12.20 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН.
17.00 — ТСН.
17.15 — Музыкальни ганз.
17.55 — «Телезко» журнал.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «...16 шу даланзен бокхачIген».
19.45 — Австрале телевидене пхи сайре. Телевизионни документальни фильма премьера. «Симфония тропического леса», «Бабакерия».
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — МВД хоамех.
21.55 — Австрале телевидене пхи сайре. «Весы правосудия» яхача ласа серех латтача телевизионни художественни фильма премьера 3-гIа сери. «Власть».
23.25 — Фестивалаш. Конкурсаш. Концерташ.
00.10 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.35 — Дешара программа. «Художник Петров — Волкин» Iилма - популярни фильм.
8.35 — Природоведени. 4 класс. Дай лаьтта.
9.05 — 9.35 — Испански мотт. Дешара хьалхара шу.
10.35 — 11.35 — Биологи. 8 класс. Мичахьа яха ракаш?
11.05 — «Мятежный князь». Iилма - популярни фильм.
12.05 — Футбол. Къонача командашта юкъера Европа чемпионат. Финал. Югославе сборни — СССР-а сборни. Югославера передача (5 сентябре хиннача передачий юхагойтар).
13.45 — «Пастухи Тушетии» (телефильма юхагойтара сеанс). 2-гIа сери.
15.00 — Ритмически гимнастика.
16.20 — Передачай программа.
16.25 — «Площадь революции». Кхаь актах латта драма. Документальни фильм.
17.55 — Информационно-публицистически программа.
18.30 — Ха (сурдопереводаца).
19.00 — Футбол. СССР-а чемпионат. ЦСК «Ротор» В. И. Ленина цIерагIа йола стадионера трансляци. СалоIача (19.45). Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Тхо нек де Iомалу».
20.50 — «Сорока - воровка кашу варила», [illegible]
21.00 — РСФСР-а Лакхехьарча Совета сессе.
22.00 — «Вертикаль». «Опавшие листья» яха телевизионни документальни фильмаш. Советски дзюдо истори.
22.50 — РСФСР Компарте съезде. Информационни хоам.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковски ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместителa — 22-85-07; бехктохкама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, промышленности транспортен — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленности — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро — 22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-54-84; промышленного и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинарей, ерей, шоаттей деношка.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковски, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 2646.